

**ČESKÉ VYSOKÉ
UČENÍ TECHNICKÉ
V PRAZE**

**MASARYKŮV ÚSTAV
VYŠŠÍCH STUDIÍ**

**BAKALÁŘSKÁ
PRÁCE**

2019

**JAN
LACKO**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Šikana jako speciální forma agrese na základní škole

Bullying as a special form of aggression at primary school

STUDIJNÍ PROGRAM

Specializace v pedagogice

STUDIJNÍ OBOR

Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku

VEDOUCÍ PRÁCE

PhDr. Lenka Mynaříková, Ph.D.

LACKO

JAN

2019

I. OSOBNÍ A STUDIJNÍ ÚDAJE

Příjmení: Lacko Jméno: Jan Osobní číslo: 469595
Fakulta/ústav: Masarykův ústav vyšších studií (MÚVS)
Zadávající katedra/ústav: MÚVS ČVUT v Praze, oddělení pedagogických a psychologických studií
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku

II. ÚDAJE K BAKALÁŘSKÉ PRÁCI

Název bakalářské práce:
Šikana jako speciální forma agrese na základní škole

Název bakalářské práce anglicky:
Bullying as a Special Form of Aggression at Elementary School

Pokyny pro vypracování:
Cílem této bakalářské práce bude analyzovat současný stav šikany mezi žáky na konkrétní základní škole v Plzeňském kraji, obeznámení vedení školy a učitelského sboru s konkrétní problematikou a s navrhovaným řešením.
Přínos: zlepšení vztahů a prostředí mezi žáky základní školy
Osnova: Teoretická část - vymezení základních pojmů, představení druhů a způsobů šikany, metody řešení problematiky
Praktická část - analýza současné situace formou dotazníkového šetření, dle výsledků šetření doporučit metody pro zlepšení současné situace

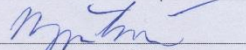
Seznam doporučené literatury:
JANOŠOVÁ, Pavlína. Psychologie školní šikany. Vydání 1. Praha: Grada, 2016. 415 stran. ISBN 978-80-247-2992-3;
KOLÁŘ, Michal. Bolest šikanování : [cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách]. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 255 s., příl. ISBN 80-7178-513-X, 7; ŘÍČAN, Pavel. Agresivita a šikana mezi dětmi : Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9

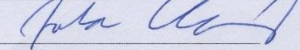
Jméno a pracoviště vedoucí(ho) bakalářské práce:
PhDr. Lenka Mynaříková Ph.D., MÚVS ČVUT v Praze, oddělení pedagogických a psychologických studií

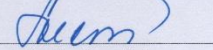
Jméno a pracoviště konzultanta(ky) bakalářské práce:

Datum zadání bakalářské práce: 13.12.2018 Termín odevzdání bakalářské práce: 2.5.2019

Platnost zadání bakalářské práce: 30.9.2020

Podpis vedoucí(ho) práce

Podpis vedoucí(ho) ústavu/katedry

Podpis děkana(ky)

III. PŘEVZETÍ ZADÁNÍ

6. 2. 2019 Jan
Datum převzetí zadání Podpis studenta(ky)

LACKO, Jan. *Šikana jako speciální forma agrese na základní škole*. Praha: ČVUT 2019.
Bakalářská práce. České vysoké učení technické v Praze, Masarykův ústav vyšších studií.

**MASARYKŮV ÚSTAV
VYŠŠÍCH STUDIÍ
ČVUT V PRAZE**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracoval samostatně. Dále prohlašuji, že jsem všechny použité zdroje správně a úplně citoval a uvádím je v příloženém seznamu použité literatury.

Nemám závažný důvod proti zpřístupnění této závěrečné práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

V Praze dne: 17. 04. 2019

Podpis:

Poděkování

Děkuji PhDr. Lence Mynaříkové, Ph.D. za její trpělivost, odborné vedení, cenné rady a věcné připomínky k mojí bakalářské práci. Další poděkování patří paní ředitelce a pedagogickému sboru ze základní školy v Plzeňském kraji, kteří mi byli nápomocni při šetření provedeném mezi žáky této školy a poskytli mi potřebné informace.

Abstrakt

Bakalářská práce je věnována problémovému chování na základní škole, konkrétně šikaně. V teoretické části je objasněn pojem agrese a agresivita, šikana a problémové chování. Jsou vysvětleny jednotlivé projevy těchto způsobů chování a dále možnosti, jak se proti tomuto chování bránit. Praktická část je založena na realizaci empirického šetření pomocí písemných dotazníků. Cílem šetření je zjistit, zda se šikana vyskytuje na konkrétní základní škole, a doporučit, jakým způsobem její výskyt omezit.

Klíčová slova

šikana, spolužák, učitel, oběť, agresor, agrese, problémové chování

Abstract

The bachelor thesis is devoted to problem behavior at primary school, specifically bullying. The theoretical part explains the concept of aggression and aggressiveness, bullying and problem behavior. The individual manifestations of this kind of behaviour are explained, as well as the ways how to counteract this kind of behaviour. The practical part is based on the realization of empirical research using written questionnaires. The aim of the survey is to find out whether bullying occurs at the particular primary school and to recommend how to reduce its occurrence.

Keywords

bullying, classmate, teacher, victim, aggressor, aggression, problem behavior

Obsah

Úvod	5
1 Agresivita a agrese	7
1.1 Vnitrodruhová agrese.....	7
1.2 Příčiny vzniku agresivity.....	8
1.3 Druhy agrese	8
1.4 Typologie agresorů	9
1.5 Typologie obětí.....	10
2 Šikana	12
2.1 Co je a co není šikana?.....	12
2.2 Podmínky a rozmanitosti šikany	13
2.3 Směry šikany	15
2.4 Vývojové fáze šikanování	16
2.5 Možné projevy šikanování.....	17
3 Předcházení šikaně a řešení šikany	20
3.1 Odhalení a vyšetřování šikany.....	20
3.2 Metody ochrany.....	21
3.3 Komplikace při řešení šikany	24
4 Cíl a výzkumné otázky	27
4.1 Cíl.....	27
4.2 Výzkumné otázky	27
5 Šetření	28
5.1 Metoda šetření.....	28
5.2 Škola a žáci zapojení do šetření	29
5.3 Postup realizace šetření	29
6 Výsledky a grafy	31
7 Vyhodnocení a doporučení	45
Závěr	48
Seznam použité literatury	49
Seznam grafů	50
Přílohy	51

Úvod

Předmětem mé bakalářské práce je velmi diskutovaný a rozsáhlý společenský problém, který se vyskytuje mezi žáky škol již dlouhá léta.

Téma jsem si vybral jednak proto, že jsem se sám jako žák na základní škole s tímto problémem setkal, a ač jsem já nebyl poškozeným, tak jsem nemohl v té době nijak zakročít. Bylo to z toho důvodu, že jsem byl mladší než agresoři, proporcionálně slabší a také ze strachu, že bych se obětí mohl stát příště já. Dalším důvodem, proč jsem si vybral právě téma šikana, je má osobní zvědavost a touha po poznání této problematiky. Jsem toho názoru, že čím více lidí se bude o tuto problematiku hlouběji zajímat a snažit se hledat vhodná řešení k omezení jejího projevu, tím větší šance je na úspěch v boji proti ní. Třetím a nejdůležitějším důvodem je fakt, že mám syna v první třídě na základní škole a nechtěl bych nikdy, aby se dostal do pozice šikanovaného. Zajímala mě současná situace, jak je to na základní škole se samotným výskytem šikany, což je předmětem mého empirického šetření v praktické části mé bakalářské práce. Dále jsem se také zajímal, jaká je prevence šikany na této základní škole.

V teoretické části mé bakalářské práce provedu porovnání a rozbor poznatků z vybrané literatury, která se vztahuje k dané problematice. Seznámím čtenáře s teorií agrese, agresivity a samotnou šikanou. Zaměřím se na metody, které doporučují odborníci pro prevenci vzniku šikany na základní škole, a také na metody, které se již osvědčily v bojích proti šikaně, která se vyskytla na jiných školách a v jiných zařízeních.

Praktická část bude obsahovat empirické šetření kvantitativní povahy provedené na základní škole v Plzeňském kraji. Výsledek šetření nám objasní, jak je to s agresivitou a šikanou na základní škole z pohledu dětí, jestli jsou žáci dostatečně seznámeni s problémovým chováním, jestli se vyskytuje šikana v jejich přítomnosti a jestli škola provádí některá preventivní opatření pro potlačení šikany.

Cílem této bakalářské práce je analyzovat současný stav šikany mezi žáky na konkrétní základní škole v Plzeňském kraji, obeznámení vedení školy a učitelského sboru s konkrétní problematikou a s navrhovaným řešením. Výstupem šetření v praktické části bude náhled na problematiku šikany mezi žáky. S výsledkem šetření bude seznámeno vedení školy a také mu bude poskytnut náhled mé práce pro případná doporučená preventivní opatření.

Věřím, že má bakalářská práce bude přínosem pro školská zařízení, pro rodiče, kteří mají podstatnou roli v této problematice, ale hlavně věřím, že bude přínosná pro zdraví dětí, které si zaslouží pomoci s tímto společenským problémem. Pokud by měl výsledek mé práce pomoci jen jednomu postiženému dítěti, měla má práce smysl a budu s výsledkem spokojen.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Agresivita a agrese

Oba tyto termíny jsou jak v laické, tak i pedagogické a psychologické terminologii často zaměňovány, přitom každý z nich lze vysvětlit jiným způsobem.

Agresivita pochází z latinského slova *aggressivus* – útočný. Jde o vlastnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem. Každý jedinec je vybaven určitou mírou agresivity, jinak by neměl ve společnosti šanci na přežití. (Martínek, 2015, s.10)

Agresivní chování lze definovat jako porušení sociálních norem, omezující práva a narušující integritu živých bytostí i neživých objektů. Jedná se o myšlené nebo praktické omezování, poškozování a ničení. Agresivitu lze chápat jako sklon k takovému chování. Agrese označuje aktuální projev takového chování. Agresivní chování je jakýsi prostředek, jak docílit vlastní spokojenosti, i když v cestě stojí nějaké překážky. (Vágnerová, 1999, s.266)

Slovo agrese je odvozeno od latinského slova *aggredior*, což značí „přistupovat, přikročit k něčemu, podniknout, obrátit se k někomu, napadnout, udeřit“. Dnes rozeznáváme tři zřetelně odlišné náplně tohoto pojmu. První z nich zůstal blízko původnímu významu napadnout a charakterizuje v politice protiprávní ozbrojený útok nebo přepadení jiného státu jiným. Ve druhé variantě se hovoří o reakci lidského jedince. Prostřednictvím S. Freuda a psychoanalýzy, přes soubor poznatků o chování se dostal do hovorové řeči a charakterizuje širokou škálu individuálních reakcí, které se vztahují k ubližování jiným. Třetí význam pojmu agresivní charakterizuje zvířecí projevy chování, které mají ve vnitrodruhových či v mezidruhových potyčkách funkci zachování druhu. (Mohring, 1987, s. 12)

Vytvořit definici agrese je však velice složité, protože tento termín se užívá ve více významech. Akty agrese nevykonává pouze zločinec dopouštějící se násilného trestného činu, ale třeba i osmiletý chlapec, který se pere se spolužákem, nebo fotbalový obránce napadající útočníky druhého klubu. Pokud se nedopustí faulu, hovoří komentátor o zdravé agresivitě. Počet definic agrese se blíží počtu autorů, kteří se touto problematikou zabývají. Obvykle jsou však stejného názoru, že „*agresivní chování je úmyslné chování, které je namířeno proti druhé osobě a které má takové následky, jež jsou této osobě nepříjemné*“. (Kosek, 2004, s. 240-241)

1.1 Vnitrodruhová agrese

Agrese v politice znamená například napadení jednoho státu druhým. Podobným způsobem může člověk napadnout jiného člověka, zvíře zaútočí na jiné zvíře pro svou obživu nebo třeba bacil napadne naše tělo.

Jak je vidět, agresivity je velká škála, a protože chceme porozumět šikaně, zaměřím se na tzv. vnitrodruhovou agresi – agresi mezi zástupci stejného druhu. Je to důležité

při zkoumání agrese. Když např. lev napadne jiné zvíře z důvodu obživy, děje se v něm podstatně něco jiného, než když napadne jiného lva. Podobně, když řezník poráží vepře, prožívá něco jiného, než když zápasí třeba v ringu. Budeme-li uvažovat jen o agresi mezi lidmi, i tak jde o velkou složitost. (Říčan, 1995, s. 21)

1.2 Příčiny vzniku agresivity

Člověk má vrozené dispozice k agresivnímu chování. Avšak obdobně jako předpoklady k jiným vlastnostem a schopnostem, nejsou vlohy k agresi u všech lidí stejné. Liší se v závislosti na historické a sociokulturní tradici populace, v níž byli v minulosti vlivem pozitivní selekce zvýhodňováni jedinci s určitými klady, a tím i jejich četnost v dalších generacích (úspěšní jedinci snáze přežili a měli více potomstva). (Vágnerová, 1999, s. 266)

Dle Martíňka (2015, s. 11) hrají výraznou roli při vzniku agresivního chování genetické faktory, dle výzkumů až z šedesáti procent je míra agresivity dědičná. Tvrdí, že těžko můžeme chtít, aby se potomek silně agresivního otce choval jako andílek.

S tímto názorem se ztotožňuje ve své knize i Jedlička (2011, s. 165), který popisuje, že těžko se bude dítě, které bylo od dětství fyzicky trestáno a neustále slovně napadáno, chovat jinak. Popisuje tzv. *ztotožnění s agresorem*. Pocit osobní důležitosti, vlastní vážnosti a moci si na spolužácích vynucují nejen vyhrožováním a bitím, ale také projevy sadismu a šikanování.

Podobně to vidí i Vágnerová (1999, s. 267) ve své knize, kde píše, že sklon k agresivnímu chování se rozvíjí učením, není tedy závislý jen na dědičnosti, ale i na vlivech prostředí. R. G. Sipes (Wilson, 1993) uvádí, že lidská agresivita je projevem potenciálu, který se může učením zvyšovat. Již v rodině se tak posilují agresivní projevy dítěte (dítě něco provedlo a nikdo jej nepotrestal), a také učením nápodobou (dítě se chová tak, jak to vidí u svých blízkých).

Stejně tak to ve své knize popisuje Pavel Říčan (1995, s. 23), „který tvrdí“, že agrese je, stejně jako většina ostatního lidského chování, jako je třeba tanec, vaření nebo hra, naučená. Člověk je agresivní proto, že se naučil, že se to vyplácí. Zvláště účinnou „školou“ agrese bývá, když je dítě doma krutě trestáno nebo i bezdůvodně týráno a vidí, s jakým uspokojením tak rodiče prosazují svou moc.

Jak je zřejmé, posilování agresivních tendencí je ve značné míře závislé na rodičích, na jejich hodnotovém systému, stylu výchovy i jejich preferovaném způsobu chování (pro dítě se toto chování stává modelem). (Vágnerová, 1999, s. 267)

1.3 Druhy agrese

Dítě se může setkat s mnoha druhy agrese, s bitím, s urážkami či výhrůžkami, ale také se znásilněním. Mezi projevy agrese se počítá jak ponižující kritika, tak příliš časté výprasky, anebo dokonce pornografie. Může jít o agresi ze strany vyučujícího, vrstevníků, sourozenců, rodičů nebo kohokoliv jiného.

Agrese se může vyskytovat ve formě *fyzického násilí*. Jde o brutální a náhlý útok na osobu, aniž by muselo dojít k provokaci. K agresi dochází prostřednictvím fyzického kontaktu a násilí. To jsou právě dva důležité činitele celé záležitosti. Vůle vyprovokovat tělesný kontakt a odhodlanost k boji za použití síly jsou pro agresora skutečně typické. (Bourcet, 2006, s. 12)

Oběť je agresory držena proti své vůli, ale i svazována různými prostředky – kabely, dráty, šály, provazy apod. Také může být dušena nebo škrncena čímkoliv, co mají agresori po ruce. Dalším způsobem fyzické agrese jsou úder do různých částí těla pěstí, kopáním nebo jinými předměty. Do skupiny fyzického násilí patří i malování propiskou nebo fixem na různé části těla, lepení žvýkačky do vlasů, sprchování oběti ve studené vodě a spousta dalších metod, které jsou agresori schopni v hojném počtu vymyslet. (Kolář, 2001, s. 28)

Další formou je *slovní agrese*. Existuje totiž spousta útoků, kdy se agresor oběti nedotkne a nezkríví jí ani vlásek. Útok není veden proti tělu oběti, ale zasahuje jeho psychiku. Jde např. o vydírání, kdy je dítě přinuceno odevzdat vše, co má zrovna u sebe. Zlo se děje pomocí zastrašování, nadávání nebo psychického nátlaku. Pro někoho jde jen o slova, která ovšem jinému mohou způsobit zranění, která nenajdeme na těle, avšak pro psychiku jsou stejně bolestivá. (Bourcet, 2006, s. 12)

Při slovní agresi jde o formu přímou „tváří v tvář“, kdy je oběť napadána urážkami, nadávkami, vysmíváním, rasovými tituly nebo nepřímo telefonicky, anonymně, dopisem apod. Oběti je vyhrožováno zabitím, znásilněním, mučením i zbraněmi, ať už jde o baseballovou pálku, pendrek, nůž, břitvu, plynový sprej, nebo dokonce pistoli. (Kolář, 2001, s. 29)

Jestliže se snažíme o definice různých typů agrese, nesmíme samozřejmě opomenout ani rozměr *sexuální agrese*. Znásilnění je agresi, kterého se u svých dětí, zejména dívek, obáváme nejvíce. Sexuální agrese je ovšem pojem daleko širší: zahrnuje jakékoliv činy sexuální povahy spáchané na jiné osobě bez jejího souhlasu. Nerozhoduje, zda k fyzickému kontaktu došlo (dotyky, hlazení atd.), nebo nedošlo (použití slov nebo gest se sexuální konotací). Jestliže tedy kdokoliv činí dítěti sexuální návrhy, ukazuje mu nemravné fotografie nebo se před ním obnažuje, jde o sexuální agresi, i kdyby se dítěte ani nedotknul. Sexuální agrese tedy zahrnuje vše od exhibice přes osahávání, sexuální návrhy až po znásilnění. (Bourcet, 2006, s.15)

1.4 Typologie agresorů

Agresor hrubý, fyzický

Jedinec používá k týrání svých obětí fyzické převahy a síly. Fyzický agresor bývá inteligenčně podprůměrný. Oběti bývají mláceny, páleny, škrnceny apod. Agresor má radost i požitky z fyzického násilí. Převážně se jedná o člověka, který i od svých rodičů

zažívá podobné chování. Bývá doma brutálně trestán za své prohřešky. To, co je mu nepříjemné doma, pak ve školním prostředí používá na své oběti. „*Jestliže je některé dítě ve stavu neustálého napětí, snaží se toto napětí nějakým způsobem vykompenzovat, například tím, že si ho vybije na slabším spolužákovi.*“ (Martínek, 2015, s. 161)

Agresor jemný, kultivovaný

V očích dospělých se tento agresor chová velice slušně. Má správné vystupování, je laskavý a příkladný. Pro učitele se stává hvězdou třídy. Když učitel ze třídy odejde, stává se iniciátorem tvrdé šikany, kterou uskutečňuje prostřednictvím ostatních. On sám se většinou nikdy oběti nedotkne, aby v případě vyšetřování mohl vinu svalovat na ostatní.

Agresor srandista

Osoba je učitelům příjemná. Nemá žádné starosti, ani si žádné nepřipouští. Proplová životem bez výraznějších překážek. Do nudných hodin dokáže vnést vtipnou atmosféru. Vše je pro něho legrací. Když je přistižen, že ubližuje spolužákovi, vymlouvá se, že to byla jen legrace. Špatná povaha jedince opět vychází z výchovy v rodině. Dítě nemá jasné hranice a stanovené autority.

Ekonomický agresor

Jedná se o jedince, který spouští tzv. ekonomickou šikanu. Jedinec pochází většinou z dobře zajištěné rodiny, kde dítěti koupí úplně všechno. Když se objeví nějaká novinka, dítě ji musí mít. Takovýto jedinec si pak věcí nedokáže vážit, myslí si, že si vše může koupit. Ve třídě pak rozděluje žáky na bohaté a chudé. (Martínek, 2015, s. 162)

Dle mého názoru by v případě ekonomických rozdílů mezi žáky pomohla aplikace zahraničního modelu, kde mají děti jednotné uniformy a zakazy telefonů. V této jednotě se pak žáci nemohou vychloubat značkovým oblečením, novým typem mobilního telefonu apod. Svoji pozornost mohou věnovat kamarádství a jiným společenským aktivitám.

1.5 Typologie obětí

Ačkoliv se to nezdá, větší pozornost je věnována samotným agresorům. Pokud dojde k odhalení agresivního chování nebo šikany, agresor skončí ve výchovné poradně, kde se mu věnují a snaží se další agresi eliminovat. Oběti se ovšem nikdo příliš nevěnuje. Rodiče berou případ za vyřešený a nechtějí se k němu dál vracet. Přitom právě rodiče by měli být dítěti oporou a v případě nutnosti by měli vyhledat pomoc odborníka. (Martínek, 2015, s. 163)

Oběť na první pohled

Jde o děti, které již svojí vizáží a vystupováním vysílají do okolí signály slabosti. Neumí se nikde prosadit, ve třídě sedí v ústraní a stávají se terčem posměchu a narážek od spolužáků. Jejich obranou je útěk nebo pláč, což ještě agresory povzbudí. I rodiny těchto obětí jsou trochu odlišné od ostatních. Nadměrně své ratolesti ochraňují a dávají jim najevo, jak je svět okolo nich nebezpečný. Jejich přirozená aktivita bývá utlumována a tyto děti jsou vláčeny děním okolo sebe. (Martínek, 2015, s. 164)

Oběť vychovávaná příliš protektivně

Děti tohoto typu jsou dlouhou dobu pod ochranným dohledem matek, či babiček. Jejich tvorba samostatného chování je odsouvána, příp. úplně vytěšňována. Rodiče vodí dítě až do třídy na základní nebo i na střední škole, pomáhají mu připravit pomůcky k výuce apod. Dávají mu tím najevo jeho nesamostatnost. Ostatním spolužákům, kteří jsou již samostatní a vše zvládají sami, dávají najevo, že jejich dítě je „neschopné“. V těchto případech by měl včas a v dostatečné míře zasáhnout pedagog, který rodiče upozorní na nevhodnost jejich chování. (Martínek, 2015, s. 165)

Handicapované děti

Stávají se velice snadnými oběťmi. Současný školský systém prosazuje inkluzi, což znamená vzdělávání postižených dětí společně s ostatními. Tento trend je v pořádku, pokud se mu všichni přizpůsobí. Zdraví jedinci by se měli naučit žít s postiženými po svém boku a brát je jako své kamarády. Postižení by se měli snažit samostatnosti a začlenění do plnohodnotné společnosti, i když se to může zdát poněkud těžké. Také školské prostředí a učitelé musí být na potřeby postižených připravováni.

Učitelské děti

Děti rodičů pedagogů se stávají často oběťmi. Situace bývá ještě horší v případě, že jsou dítě i učitel na stejné škole nebo ve stejné třídě. To, co projde ostatním dětem, projde dítěti učitele jen těžko. Učitelé si o nevhodném chování jeho dítěte řeknou. Spolužáci oběti často nevěří, že mu rodič učitel neřekl, co bude v testu. V očích spolužáků také dochází k nadřování dítěti učitele, nevidí jeho snahu nebo lepší výsledky v učení. Doporučení je tady jednoznačné, a to, aby učitel neučil své dítě. (Martínek, 2015, s. 166)

2 Šikana

Šikana je označení pro zásadně narušené vztahy v sociální skupině, kde jedinec či několik osob opakovaně a dlouhodobě ubližují jinému člověku, či skupině lidí. Ubližování může mít různé podoby a různou závažnost. Ve všech případech však platí, že jak pro člověka, kterému je ubližováno, tak pro zbytek skupiny má šikana dlouhodobé negativní následky. (Smetáčková, 2009, s. 15)

Jak uvádí Kolář (2001, s. 27) ve své knize, *„jde o nemocné chování, kdy jeden nebo více žáků úmyslně a většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci“*.

2.1 Co je a co není šikana?

Veřejnost se často mýlí a za šikanu považuje to, co vůbec šikanou není, a naopak šikanu jako takovou přehlédne. Rozlišujeme dva základní termíny, a to je šikana a teasing. Chování, které šikanu zdánlivě připomíná, označujeme teasing. Jde o nevinné škádlení mezi dětmi, např. na druhém stupni základní školy chlapci provokují děvčata, protože se jim líbí. Dívky křičí, chichotají se, někdy i žalují. Dospělí však vidí, že jim toto chování chlapců není vůbec nepříjemné a jejich stěžování je pouze formální. Jedná se o normální jev a přiznejme si, že bez něho by ve škole něco chybělo. Pokud hovoříme o šikaně, tak jde o chování, kdy jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá spolužáka nebo spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci. (Martínek, 2015, s. 128)

Pojem „šikana“ je v dnešní době používán pro daleko širší spektrum sociálně patologických jevů, než tomu bylo dříve. To ale neznamená, že k tomuto problému tehdy nedocházelo. Používání pojmu „šikana“ se mezi dětmi rozšiřuje (obeznámenost mezi žáky vede k jeho častějšímu používání, ale také k nadužívání). Dnešní média z důvodu senzacechtivosti zdůrazňují ty nejzávažnější případy šikany, v nichž mnohdy selhávají pedagogové a další autority. Veřejnost pak tyto zprávy bere jako typický obraz dnešní školní třídy, který je oproti dřívějším dobám, kdy se o podobných problémech otevřeně moc nehovořilo, hroživý. (Janošová, 2016, s. 22)

Šikana ve společnosti

Šikana je všudypřítomná a může nás doprovázet celý život. Začíná v rodině mezi sourozenci, pokračuje ve školce, na základní škole a v dalších školách (bullying), v zájmových skupinách, v zaměstnání (mobbing), v partnerských vztazích (domestic violence), v nemocnicích, například psychiatriích, mezi nájemníky domu a končí třeba týráním seniorů v rodině nebo v domově důchodců. Šikanování je nebezpečně rozbujelelou sociální nemocí ve společnosti, jejímž důsledkem je poškozování zdraví jednotlivce, skupin, včetně rodiny a společnosti vůbec. (Kolář, 2001, s. 17)

Jak je vidět, se šikanou se můžeme setkat téměř kdekoliv během celého svého života a v kterékoliv instituci. Ve své bakalářské práci se ovšem budu dále zaměřovat hlavně na problémy šikany, která se vyskytuje na základní škole.

2.2 Podmínky a rozmanitosti šikany

První podmínkou je *převaha síly nad obětí*. Nemusí však vždy jít o převahu fyzickou, tj. že fyzicky silnější jedinec trápí fyzicky slabšího. Často tomu tak bývá, ale ne vždy. Může se jednat i o převahu *psychické síly*, kdy psychicky odolnější jedinec trápí psychicky méně odolného. Tyto případy nebývají vzácné, vyskytují se na všech typech a stupních škol. Ublížovaný jedinec bývá většinou osobou, která na venek „vyzařuje“ signály slabosti. Je zamlklý, není schopen přirozené komunikace se spolužáky, postává v ústraní, může být i lehce fyzicky odlišný. Takový jedinec je často terčem posměchu, nadávek, urážek, často je nucen psychicky silnějším sloužit, nechá se jím vydírat nebo manipulovat. (Martínek, 2015, s. 129)

Dnešní představa šikany bývá ztotožňována s tělesnými útoky mezi chlapci, jímž se napadený žák nemůže bránit. Nezřídka také dochází k postupnému nárůstu frekvence brutality útoků. Podle výzkumů v českých školách z posledních let šikana na druhém stupni základní školy těmto zažitým představám často příliš neodpovídá. Její podoba bývá v mnoha případech velmi nenápadná. Může jít o opakované humorné komentáře s náznaky ponížení, které nemusí být pedagogem snadno postřehnutelné. To, že jde o projevy odpovídající kritériím šikany (agresivní podtext, nerovnováha sil, opakovanost apod.), se ukazuje teprve při delším vnímavém pozorování interakcí ve skupině, příp. až v kombinaci s jinými diagnostickými metodami (dotazníky a rozhovory s žáky). (Janošová, 2016, s. 339)

Dalším druhem může být *množstevní podoba*, kde funguje převaha síly větší skupiny dětí, která trápí menší skupinu dětí ve třídě. Klan silných jedinců na sebe „nabaluje“ stále další jedince. Ti, kteří se nechtějí stát součástí klanu, se stávají množstevně slabšími a jsou nuceni většinou sloužit.

Často zapomínaným jevem ve školním prostředí bývá *převaha mentální síly*. Jde o velice specifický jev, kdy intelektově zdatnější děti trápí intelektově méně zdatného jedince. V mnohých prestižních školách panuje představa, že jsou v ní chytří, vzdělaní a inteligentní žáci, kteří se šikany nedopouštějí. Opak je pravdou. Zjednodušeně můžeme říci, že šikana má s inteligencí společné to, že čím je student chytřejší, tím je šikana promyšlenější a propracovanější. (Martínek, 2015, s. 129)

Poměrně velkým fenoménem dnešní doby je převaha *ekonomické síly*. Děti často nehodnotí žáky podle toho, jací jsou povahou, ale podle toho, co vlastní. Patří sem narážky typu „Jsi socka, jsi chudák, jsi žebrák,“ apod. Ekonomicky zdatnější děti

podporovány svými rodiči mají nezřídka pocit, že mohou všechno a že vše se dá koupit. Penězi svých rodičů si získávají děti okolo sebe. Ekonomická šikana je zákeřná také tím, že sami rodiče své dítě podporují v tom, že výsadní práva v kolektivu mohou mít díky finančním prostředkům. (Martínek, 2015, s. 130)

V další možnosti se jedná o převahu *mocenské síly*, kdy ten „mocnější“ ve školách trápí méně „mocného“. V této souvislosti můžeme uvést příklad, kdy žáci osmé nebo deváté třídy ubližují žákům šesté nebo sedmé třídy. Existuje zde jakási hierarchie, kdy, lidově řečeno, deváťáci jsou „služebně“ starší a mohou si více dovolit. Může se však jednat i o šikanu, kdy učitel záměrně ubližuje žákovi. I učitel zneužívá jakéhosi „mocenského“ postu. Nelze opomenout ani šikanu ve formě mobbingu, kdy dochází k šikaně mezi učiteli nebo bossingu, zde je šikana namířena od ředitele k podřízeným učitelům nebo žákům. (Martínek, 2015, s. 131)

Je také nutné zmínit problém *kyberšikany*. V poslední době se hodně mění způsoby komunikace mezi mládeží. Přímý kontakt, který byl dříve běžný a přirozený, dnes nahrazují elektronické komunikační technologie a přímá komunikace se vytrácí. Nevýhodou moderních technologií je možnost jejich zneužívání.

Kyberšikana je definována jako „zneužití ICT (informačních komunikačních technologií), především mobilních telefonů a internetu, k takovým činnostem, které mají někoho záměrně vyvést z rovnováhy. Jedná se tedy o jednu z forem šikany“.

(Martínek, 2015, s. 171)

Šikana má s kyberšikanou jedno společné – jejich cílem je ubližovat někomu. U šikany jde většinou o fyzické ubližování a v případě kyberšikany o psychické ubližování. Útočníci jsou u kyberšikany anonymní a často vystupují pod různými přezdívkami. Anonymita jim přidává na síle. Myslí si, že je nemůže nikdo dostihnout, ovšem existují metody, které je v případě vyšetřování snadno odhalí. Ve virtuálním světě se prostě lidé chovají jinak než ve světě reálném. Oběti kyberšikany jsou často uzavřeny do sebe, nekomunikují s okolím, a proto není lehké příčinu odhalit. Psychická újma může mít mnohdy horší následky než ta fyzická. Zatímco fyzická újma způsobí např. pár modřin, psychický nátlak může dohnat oběť třeba až k sebevraždě.

(Martínek, 2015, s. 172-173)

Tématu kyberšikana jsem se dotkl jen okrajově, protože v dnešní době mobilních telefonů, počítačů, tabletů a jiných dostupných počítačových a komunikačních zařízení by toto téma bylo vhodné zpracovat jako samostatnou práci.

Jak je vidět, šikana jako taková může mít opravdu spoustu podob, a není výjimkou, že se hodně forem tohoto chování proplétá a tím se stává šikana zákeřnější a hůře odhalitelnou.

2.3 Směry šikany

Šikana byla ve školách přítomna vždycky a mnozí ji považují za přirozenou součást života. Faktem je, že šikana vedla k mnoha sebevraždám, násilným útokům a vraždám. To by měla naše společnost brát jako varovný signál. Šikana je příznakem disfunkčního školského systému. Vyskytuje se mezi studenty, učiteli, rodiči i vedením škol. (Field, 2009, s. 26)

Ačkoliv se v práci zaměříme hlavně na směr šikany, kdy žák trápí jiného žáka, je potřeba se zmínit také o jiných směrech šikany, se kterými je možné se setkávat.

První z variant je situace, kdy *učitel šikanuje žáka*. Jde o učitele, který učí žáka, se kterým nemá dobré vztahy. Tento žák ho často, mnohdy neúmyslně, provokuje. Na takovém žákovi učitel záměrně hledá chyby. Tento žák pak dostává záměrně horší hodnocení, těžší otázky apod. (Martínek, 2015, s. 133)

Další možností je, že *žák šikanuje učitele*, i když se to někomu bude zdát nepravděpodobné. Učitel je ve třídě sám proti např. dvaceti žákům. Náchylnější jsou dva typy učitelů. Jednak jsou to ženy-učitelky, které se nechají snadněji vyprovokovat a reagují vznětlivě. Žáci z této situace mají legraci a ještě více učitelku vybízejí k reakcím, a to mnohdy jen proto, aby hodina rychleji uběhla. Druhým typem je učitel, který trpí určitým handicapem – slabozraký, tělesně odlišný apod. Takový učitel nemá přirozenou autoritu a děti toho samozřejmě využívají. (Martínek, 2015, s. 134)

Častým směrem šikany je *učitel šikanovaný rodičem*. Někteří rodiče si myslí, že jím škola musí vycházet ve všem vstříc. Často mluví učiteli do výuky, myslí si, že vše vědí lépe. Rodič by měl být informován o všem, co se ve škole děje. Jsou ovšem jisté hranice, za které by rodič jít neměl. Je to mez, kde je jen jeho dítě a škola. Mnohdy je problém ten, že rodiče úspěšně ve společnosti ponižují učitele, a to navíc před zraky studentů.

Obrácenou variantou je *rodič šikanovaný učitelem*. Do takovéto situace se dostává nejčastěji rodič problémového dítěte. Rodič chodí na schůzky s učitelem, kde slýchává, jak je jeho dítě špatné, neschopné, zlobivé apod. Pokud je tato situace stále častější, rodič dostává pocit beznaděje a v lepším případě vyhledá odbornou pomoc psychologa, který bude schůzky s učitelem považovat za zásadní problém. Pedagog by měl takového rodiče spíše povzbuzovat a vyzdvihovat klady jeho dítěte. (Martínek, 2015, s. 135)

V učitelském sboru se pak lze setkat s variantou *šikany mezi učiteli* – mobbing. K tomuto problému dochází hlavně při generačních rozdílech v učitelském sboru. V prvním případě do kolektivu starších učitelů nastoupí mladý učitel. Kolegové ho poté odrazují od nových metod a vnucují mu své staré osvědčené metody. Starší učitelé se přirozeně bojí, že by je mladší pedagog mohl jednou nahradit. Může nastat také opačná varianta, kdy se pedagogický sbor natolik omladí, že dochází k zesměšňování

několika starších kolegů. Oběti šikany v takovém případě často odcházejí ze školy s pocitem vlastního selhání. (Martínek, 2015, s. 136)

Poslední možností je *učitel šikanovaný ředitelem*. Jde o klasickou formu bossingu. Ředitel dává svým podřízeným nespílitelné úkoly, nadává jim a uráží je. Často učitele zesměšňuje před svými kolegy.

Nelze počítat s tím, že po nějakém čase toto záměrné ubližování samo ustane. Opak je pravdou. Čím více jsou oběti bezbranné, tím více se tlak na ně zvyšuje. (Martínek, 2015, s. 137)

2.4 Vývojové fáze šikanování

První stupeň – zrod ostrakismu

Jde o první fázi šikany. Slovo ostrakismus pochází z řečtiny a znamená „střepinový soud“. Agresoři oběti neubližují fyzicky, ale vyčleňují oběť z kolektivu, nikdo se s ní nebaví, mají k ní zlé připomínky, vymýšlejí nepravdivé pomluvy apod. Ostrakismus se projevuje převážně mezi děvčaty. Dívky utvářejí skupinky a domlouvají se na svoji spolužačku, které chtějí uškodit. Oběť nemusí být sama, ale může jít o skupinu. (Martínek, 2015, s. 137-138)

Druhý stupeň – fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Mohou nastat tři nejčastější příčiny, proč ostrakismus přeroste do dalšího stádia.

Prvním z těchto důvodů je to, že oběti začnou sloužit jako ventil pro nepříjemné pocity agresorů. Tyto pocity jsou například ze špatných známek nebo třeba z konfliktu s učitelem.

Další příčina agresivního přitvrzování vzniká v situacích, kdy spolu žáci tráví hodně času (např. na horách, na kroužcích apod.). Po zvládnutí plánovaného programu začínají vymýšlet další „zábavu“ a přitvrzují na úkor nejzranitelnějšího spolužáka.

Třetí příčinou je, že se ve třídě sejde více agresivních a asociálních jedinců, kteří v rámci své „přirozenosti“ používají agresivitu pro své uspokojení.

Agresorům se v tomto případě líbí moc. O tom, jak hodně se rozšíří šikana, rozhodují hlavně soudržnost a kamarádské vztahy mezi žáky. Pokud jsou vztahy oslabené, má i šikana větší šanci na úspěch. (Kolář, 1997, s. 32-33)

Třetí stupeň – klíčový moment a vytvoření jádra

Jestliže se včas nezasáhne, přehoupne se náhodné šikanování v pravidelné. Třída se v tomto stádiu rozdělí na dvě skupiny. Jednou jsou agresoři a druhou ti, kteří se šikany nechtějí účastnit. Hodně záleží na síle jedné nebo druhé skupiny a podle toho se bude situace dále vyvíjet. Někdy nastane křehká rovnováha a násilí se dočasně zastaví. Pokud se ovšem objeví další agresor, může se vše obrátit. Silné skupiny slušných žáků

se bohužel nevyskytují příliš často. Nevýhodou je, že charakterově slušný žák nejen respektuje pravidla, ale ctí i zákon nejvyšší, a to, že se „nebonzuje“. Tím vlastně nepřímo podporuje rozšíření tohoto vážného společenského problému. (Kolář, 1997, s. 35)

Čtvrtý stupeň – většina přijímá normy agresorů

V případě, že agresori nemají proti sobě silnou protistranu, snadno a brzy se tato nerovnováha negativně projeví. Normy agresorů jsou přijaté většinou. Ti, kteří byli proti, začnou být nevědomky vtahováni do chování agresorů. Lze to přirovnat k viru, který napadl buňku. Ačkoliv buňka vypadá stále stejně, místo aby byla organismu prospěšná, tak mu ubližuje. I ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se podílejí na týrání spolužáka a při tom prožívají uspokojení. (Kolář, 1997, s. 36)

Pátý stupeň – totální neboli dokonalá šikana

Bez radikální pomoci zvenčí tento proces nezadržitelně ústí do finální podoby. Normy agresorů jsou v této chvíli přijaty nebo alespoň všemi respektovány. Agresori se označují jako vůdci, králové, kingové, mistři apod. Svě oběti pak nazývají např. poddanými, otroky, nevolníky apod. Agresori využívají na svých obětech vše, co je možné. Jedná se o materiální věci (osobní věci, peníze), city, tělo, rozumové schopnosti aj. Oběti se již v tomto stádiu nedokáží bránit. Násilí se více stupňuje a automatizuje, šikana se stává „dokonalou“. Jakékoliv náznaky skrytých signálů volání o pomoc jsou skupinou potlačeny nebo převráceny v neprospěch oběti. (Kolář, 1997, s. 36-37)

2.5 Možné projevy šikanování

Na to, že se dítě stalo obětí šikany, nás mohou upozornit nepřímé ukazatele, které nejsou ze začátku úplně zřejmé. I když se nemusí hned jednat o šikanu, je potřeba zvýšit svou pozornost a zaměřit se i na případné přímé znaky, které už by neměly naší pozornosti uniknout. Často se stává, že i když je dítě šikanované, rodič nebo učitel se o tom nedozví, protože si tuto situaci nechce připustit. (Pöthe, 1999, s. 120-122)

Projevy samotné šikany mohou mít fyzické znaky, u kterých spojení s šikanou nemusí být úplně zřejmé:

- řezné rány, škrábance, modřiny a další zranění;
- bolesti hlavy, zad, břicha;
- pomočování, únik stolice;
- vypadávání vlasů, problémy s pletí;
- špatný spánek, noční můry;
- bolestivá menstruace;
- nechutenství nebo přejídání;
- bledý, napjatý, nervózní vzhled;

- špatné držení těla, hrbení;
- stresem snížená obranyschopnost organismu.

(Field, 2009, s. 65)

Další skupinou jsou napadené intelektuální schopnosti:

- zhoršené soustředění, potíže s učením a s pamětí;
- chybí motivace k práci a studiu;
- chození za školu;
- neustálý strach, přechod na jinou školu;
- špatná nebo žádná práce ve skupině;
- chytré děti jsou tiché a nevýrazné.

(Field, 2009, s. 66)

Můžou být také poškozeny sociální vlastnosti:

- omezený rozvoj sociálních schopností;
- žádný respekt a nedůvěra v druhé;
- časté upínání se na jednoho člověka nebo skupinu;
- při hře nebo jiné aktivitě často zůstává v ústraní;
- chudý společenský život o víkendech a prázdninách;
- bezpečně se cítí jen doma nebo mezi blízkými;
- částečně nebo úplně se izolují od ostatních;
- problém s přátelskou komunikací.

(Field, 2009, s.67)

Šikana se může projevit zhoršeným sebevědomím:

- děti postižené šikanou si příliš nebo vůbec nevěří;
- samy sebe obviňují ze všeho možného, i z toho, co neprovedly;
- jsou extrémně citlivé na kritiku, a to i na pozitivní;
- nikomu nedůvěřují, nakonec ani samy sobě;
- zůstávají osamělé.

(Field, 2009, s.68)

Citové vlastnosti mohou být také šikanou poznamenány:

- pouze přežívají, myslí si, že přežití je vlastní ochranou;
- neklidný, velmi bojácný;
- zoufalý a rozzlobený;
- v sebeobraně působí provokativně, až agresivně;
- napětí ze školy potlačuje a pak si je vybíjí doma, a to hrubě a nepřátelsky;
- je zmatený, bezmocný; neví, co dělá;
- prožívá citové vyhoření;
- je smutný, sklíčžený, depresivní a plačtivý.

(Field, 2009, s.69)

Dlouhodobým nátlakem šikany se dítě stane nadbytečně stresovaným. Vypěstuje si obranné mechanismy a psychologické příznaky. Trpí záchvaty, úzkostnými poruchami, a psychickými problémy. Oběť začne zcela odmítat školu a vše s ní spojené. Začne trpět přehnanou stydlivostí a sociální fobií. Naučí se bezmocnosti. Trpí neustálými depresemi a sebevražednými sklony.

Následky mnohdy přetrvávají až do dospělosti, kdy způsobují problémy ve vztazích, zaměstnání a plnohodnotném sociálním životě. (Field, 2009, s.70-71)

3 Předcházení šikaně a řešení šikany

3.1 Odhalení a vyšetřování šikany

Prvním krokem je připustit si její existenci ve škole. Po prvním kroku nastupuje její vyšetřování. K diagnostikování šikany ve škole existuje řada nástrojů, od metody pozorovací, zkoumání přímých a nepřímých znaků šikany, pořizování videozáznamů, rozhovory, dotazníky, depistážní dotazníky a jiné techniky. (Bendl, 2003, s. 87)

V praxi dochází k vyšetřování šikany až na základě zjištění její přítomnosti. K vyšetřování zpravidla dochází až po žádosti rodičů týraného dítěte. K dalšímu vyšetřování dojde v případě přistižení šikanujících žáků, např. učitelem. Může také dojít k tajnému ohlášení šikany, např. žáky, kterým není toto chování lhostejné. Nutné je posoudit, zda jsou přítomné znaky šikanování, kterými jsou *samoučelnost agrese a nepoměr sil*. (Kolář, 2001, s. 109)

Prostředky k odhalení šikany

Pozorování

Pro odhalení šikany je důležité dívat se okolo sebe. Měli bychom si všímat dění ve třídách, o přestávkách a na chodbách škol. Učitelé dozorující na chodbách by se například měli zaměřit nejen na možné oběti, ale také na agresory. Je potřebné zaměřit se na přímé i nepřímé znaky.

Přímé – častý posměch, hrubé žerty nebo nadávky, ponižování, kritika, vydírání, omezování svobody, fyzické napadání apod.

Nepřímé – dítě se drží u učitele, nemá žádné kamarády, drží se v ústraní, při vystupování je nejisté a ustrašené. Dítě je často smutné, má poškozené pomůcky, má náhlý zhoršený prospěch, chodí náhle za školu aj.

Čím více těchto příznaků vyzorujeme, tím je větší pravděpodobnost šikany. (Bendl, 2003, s. 87-89)

Rozhovor a naslouchání

Možností zjištění šikany je cílený rozhovor s obětí nebo i s agresorem. Někdy ovšem může být účinnější metoda naslouchání. Učitelé a další pracovníci sehrávají roli „vrby“. Oběť má totiž potřebu se někomu svěřit a o problému si popovídat. U této metody je velice důležitá důvěra. Pokud oběť člověku nedůvěřuje, tak se mu nesvěří. Tato role je důležitá především v rodině. Pozorné vnímání nám udělá lepší představu o životní situaci našeho dítěte. (Bendl, 2003, s. 90-91)

Dotazníky

Dotazníkové šetření nám umožní zjistit velký objem dat, aniž bychom oběti museli navštěvovat nebo s nimi mluvit. Dotazník zároveň dává oběti pocit, že se o jeho odpovědi agresor nedozví, ale dozví se to ten, kdo mu může pomoci. Spolehlivou metodou bývá také anonymní druh dotazníku. (Bendl, 2003, s. 92)

Sociometrické šetření

Zaměřuje se na sociální vztahy ve skupině. Jde o diagnostickou metodu, která nám odhalí, jak je jednotlivec oblíben nebo naopak odmítán v kolektivu. Při analýze se používají otázky typu: „Koho bys pozval na oslavu svých narozenin?“. Tato metoda je vhodná ve skupinách do dvaceti členů. Ve větším počtu se metoda stává nepřehlednou. (Bendl, 2003, s. 94-95)

3.2 Metody ochrany

Opatření a prevencí proti šikaně je široká škála. Opatření dělíme na preventivní a represivní. Mohou se týkat jednotlivce, třídy, celé školy, obce i celé společnosti. Podle Bendla (2003, s. 66) *„dobře cílená a realizovaná represe může zároveň fungovat jako nejlepší prevence.“* Protože šikanu najdeme v každé škole, je mnohem lepší jí předcházet, než ji později muset vytěšňovat. Je to podobné jako s většinou nemocí. Jak píše Říčan (1995, s. 71) *„prevence šikany je na místě jak tam, kde k ní dosud nedochází, resp. kde nebyla zpozorována, tak i tam, kde k ní prokazatelně došlo, kde byla uplatněna opatření k bezprostřední nápravě a kde jde nyní o odstranění hlubších příčin a o to, aby se problémy neopakovaly.“*

Boj proti šikaně mezi dětmi je velice těžký a vyžaduje přiměřené praktické a teoretické znalosti. Důležitým předpokladem při pomoci proti šikaně je přiznání si přítomnosti tohoto problému. Hledáme viditelné známky šikanování, jak na straně oběti, tak na straně násilníka. Dalším důležitým faktorem je vžití se do utrpení dítěte. Řešení je v nalezení optimálního způsobu pomoci oběti i šikanujícímu. Odlišně budeme postupovat v roli pedagoga a jinak v roli rodiče. Pedagog postupuje v souladu s povinnostmi a jeho možnostmi. (Pöthe, 1999, s. 125-126)

Kvalita rodinných vztahů hraje významnou roli v tom, jak vážný dopad na dítě bude mít zkušenost se šikanou. Žáci, kteří jsou šikanováni, se s šikanou vyrovnávají podstatně hůře, pokud měli zkušenost s agresí ze strany rodičů, ať fyzickou nebo slovní. (Janošová, 2016, s. 213)

Sebedůvěra

Nejlepší ochranou proti ohrožení je sebedůvěra. Jde o vnitřní sílu, která nám pomáhá reagovat a nepodléhat násilí a agresivitě. Právě rodiče by svým dětem měli pomáhat neztrácet sebedůvěru, příp. pomoci již ztracenou sebedůvěru opět získávat. Není účelem udělat z dítěte „silného agresora“, ale posílit jeho sebedůvěru,

např. ve sportu, kultuře, koníčcích a ve všem, co dítě baví a co rádo dělá. Dítě získá pocit cti a jistotu, že ho někdo uznává. Vytěsni negativní pocity, které oslabují jeho sebedůvěru. Úcta a komunikace mezi rodičem a dítětem mohou být silnější zbraně, než by se někomu mohlo zdát. (Bourcet, 2006, s. 61)

Prevence

Předpokladem účinné prevence je důsledná identifikace rizikových faktorů a prozkoumání jejich vzájemného působení. Důležité je při prevenci předejít traumatizaci, sociálním, psychologickým a zdravotním komplikacím dítěte. Jako neúčinnější preventivní programy se ukázaly programy cílené na systém rodiny. Většina z nich je zaměřena na nácvik rodičovských dovedností. Komplexní programy zahrnují návštěvy v domácnosti. Dalším druhem preventivního opatření je zkoumání exosystému – institucí, které jsou ve styku s dětmi. Jedná se zejména o základní školy. Při prevenci ubližování dítěti hrají klíčovou a nepostradatelnou roli učitelé a vychovatelé dítěte. Některé z preventivních programů jsou vedeny formou přednášek, při jiných se nacvičují konkrétní nebezpečné situace. Dítě se při nich učí, jak se má zachovat, příp. se konfliktu zcela vyhnout. (Pöthe, 1999, s. 106-109)

Součástí preventivních opatření je informování žáků o příčinách, stádiích šikanování a o situacích, při kterých k šikaně dochází. Samozřejmostí je informování žáků o linkách důvěry, adresách a telefonních číslech. Hlavní částí prevence by měly být informace, jak ovlivňovat specifické rizikové faktory šikanování. „*Podobně jako v případech jiných kázeňských, resp. výchovných problémů, rovněž u šikany platí, že účinnější a zároveň také jednodušší a levnější je zlu předcházet, než ho následně vykořeňovat a odstraňovat*“. (Bendl, 2003, s. 77-78)

Opatrnost

Agrese nebývá často výsledkem náhody, ale mnohdy souhrou okolností. Oběť se často i nevědomě vystavuje riziku. Jestliže se dospívající dívka prochází o půlnoci v minisukni sama po ulici nebo se malý kluk sám prochází v blízkosti party výrostků apod., neúmyslně tak zvyšuje riziko možné agrese. V tomto případě je nutné s dětmi probrat případná rizika a navrhnout možná řešení situací. Nejlepší je zvolit kamarádkou formu nebo způsob hry, abychom před dítětem nepůsobili dojmem vyplašeného rodiče, který mu dává kázání. (Bourcet, 2006, s. 58)

Školní klima

Jde o prostředí, ve kterém žáci tráví celé dny a kde citlivě vnímají atmosféru. Příjemné a bezkonfliktní školní klima je velice důležité. Ve škole a třídách, kde se dbá na přátelské vztahy, na rozvíjení schopností žáků, na příjemné prostředí a jiné kladné vlastnosti, které ovlivňují kvalitu školního klimatu, jsou i žáci lépe motivováni k učení, pozitivnímu vnímání a celkově lepším vztahům mezi sebou. Taková škola je pro žáky vnímána jako bezpečná. Naopak třída, kde je kvalita školního klimatu snížena

z jakéhokoliv důvodu, tam vzniká negativní vnímání bezpečí ve škole, rozvíjí se špatné sociální vztahy a možnost šikany. (Janošová, 2016, s. 308)

Skupinová pomoc

Doporučte svému potomkovi, ať si ve třídě najde spojence. Jdou-li dvě nebo tři děvčata po chodbě či na záchod společně, hůře se stane jedna z nich obětí agresora. Obecným pravidlem je, že skupina chrání. Agresor si vybírá slabou oběť a skupina dvou a více je pro něj nepřijatelné sousto. (Bourcet, 2006, s. 60)

Pomoc rodičů

Je problém, že oběť si často o pomoc nedokáže říci, a to z různých příčin. Je proto nutné, aby byli rodiče velice vnímaví a včas upozorovali, že se s jejich potomkem něco děje. Měli by se pokusit získat důvěru dítěte, zahnat jeho strach a povzbudit ho. Pokud se jim povede, že se dítě svěří, mají téměř vyhráno. Rodiče by pak měli posilovat dítěti sebevědomí a snažit se ho správně nasměrovat, a tím i překonat jeho strach. Musí mu naslouchat, projevovat citovou podporu a brát věc zcela vážně. Řada rodičů bývá těmito informacemi zaskočena, často pak jedná nevhodně, tvrdě, nedůvěřivě, ukvapeně apod. Je však jen jeden správný postoj – stát pevně a láskyplně za svým dítětem. Situaci by pak měli dále řešit diskrétně s učitelem a ředitelem školy. (Kolář, 2001, s. 166-167)

Nedat se

Spousta agresorů se odradí už jen tím, že se mu oběť postaví a řekne „Ne!“. Ačkoli to může vypadat naivně, je to velice účinné. Většina agresorů jsou totiž slabé povahy, které vyhledávají snadnou kořist. Pokud se mu oběť postaví, znejistí a ve většině případů i uteče, protože nepočítá s odporem protivníka. (Bourcet, 2006, s. 60)

Programy pro rodiny

Jde o výchovné projekty směřované ke zlepšení rodičovských dovedností. Velká pozornost se věnuje počátkům rodičovství. Při ranném rodičovství totiž dochází k řadě nových konfliktů, napětí, depresí a různých jiných negativních pocitů, které mohou být přenášeny na dítě. Z těchto důvodů existují komplexní programy zahrnující návštěvy v domácnosti. (Pöthe, 1999, s. 107)

Ignorování a lhostejnost

Předstírání, že se nic neděje, je někdy účinnější zbraní než samotný protiútok nebo projev bezmoci. U této techniky je důležité sebeovládání. Oběť nesmí dát najevo, že má strach. Tato metoda je účinná hlavně u šikany z nudy. U jiného druhu šikany může dojít k vyprovokování agresora. (Janošová, 2016, s. 201)

3.3 Komplikace při řešení šikany

Nepřehlednost situace

V určitých případech je obtížné řešení šikany z důvodu identifikace agresora a oběti. Z důvodu obrany bývá často i oběť agresivní. Situace tak bývá značně nepřehledná a není dobré jednat ukvapeně. (Bendl, 2003, s. 67)

Dokonce může dojít k nesprávnému jednání, konkrétně k obviňování oběti. Typickým příkladem je situace, kdy učitel přijde v nevhodnou dobu a prohlásí směrem k oběti „ty zase provokuješ...“. Nebo když si oběť kvůli útoku nestihne připravit pomůcky na hodinu a učitel jej za to potrestá třeba poznámkou. (Kolář, 2001, s. 137)

Nezájem vedení školy přiznat existenci šikany

Dalším problémem, který se v dnešní době vyskytuje a šikaně prospívá, je snaha vedoucích pracovníků zatajovat informace. Mluvit otevřeně o problému šikany ve své škole se vedení školy přirozeně brání. Je to hlavně způsobeno dnešním komerčním bojem mezi školami. Škola si chce zachovat dobrou pověst, a tak šikanu raději nepřizná. (Bendl, 2003, s. 67-68)

Nedostatečné legislativně-kázeňské pravomoci školy

Škola má pravomoci potrestat agresora např. poznámkou, třídní nebo ředitelskou důtkou nebo sníženou známkou z chování. Z těchto trestů si bohužel agresor dělá spíše legraci. Škola nemá jiné možnosti, jak agresora potrestat. Pokud šikanu řeší policie, závěr je ve většině případů stejný – odložení případu z důvodu věku žáka. Ani policie tedy proti šikaně ve škole moc nezmuže. Jediné, čeho se agresori trochu obávají, je diagnostický ústav, kam by se mohli dostat. Ovšem i toto opatření je velmi složité a nezřídka nesplnitelné. (Bendl, 2003, s. 70)

Jednodušší volba

V několika případech se stalo, že se škola raději zbavila oběti, než by musela šikanu komplikovaněji řešit a třeba se i postavit násilníkovi. Takový postup může mít fatální následky jak pro šikanovaného, tak pro pachatele. Šikanované dítě ztratí smysl pro spravedlnost a osvojuje si názor, že ať se snaží sebevíc, tak zlo vítězí. Na druhé straně násilník získává převahu a myslí si, že mu to vždy projde, a názor na své jednání si utvrzuje. Je přesvědčen, že dělá správně a že ubližování je dovoleno. (Pöthe, 1999, s. 133)

Šikana z právního hlediska

S výrazem šikanování a šikana se právní praxe shledává dosti často. Tyto pojmy se vyskytují i v rozhodnutích o zahájení trestního řízení, pracují s nimi státní zástupci při sestavování obžalob a vyskytují se i v odůvodněných rozsudku. Pojmy šikana a šikanování se používají i v protokolech policie a soudů. Dle platné právní úpravy se ovšem pojem šikana a šikanování moc nepoužívají. Pojem šikana se užívá jako „*synonymum pro úmyslné jednání, které je namířené proti jinému subjektu*“

a které útočí na jeho lidskou důstojnost". Pro výklad pojmu šikanování není podstatné, zda jde o verbální útoky, dochází k fyzickému násilí nebo násilné hrozbě. Rozhodující je, že se tak děje úmyslně. (Kolář, 2001, s. 213)

Slovníky cizích slov i akademické slovníky definují pojem šikanování jako hovorový výraz pro „*pronásledování, záměrné, zbytečné obtěžování, nespravedlivé obviňování, trestání, týrání*". (Klimeš, 1981, s. 704)

Trestní odpovědnost za šikanu

Pachatele lze postihnout až po dosažení určitého věku. Osoby mladší patnácti let se považují za mladistvé. Dospělost z hlediska trestní odpovědnosti nastává dosažením osmnácti let. Trestní odpovědnost nenastává u osob s duševní poruchou z důvodu, že nemohou své jednání ovládat. Trestní odpovědnost se vztahuje i na osoby, které jsou pod vlivem alkoholu nebo drog, jelikož se do tohoto stavu samy přivedly. (Kolář, 2001, s. 216)

Pokud není agresor starší patnácti let, nemůže být v současné době trestně stíhán (již dlouho se uvažuje o snížení trestní odpovědnosti na čtrnáct let). Šikany vyšších stupňů jsou řešeny soudem pro děti a mladistvé. Soud může uložit dohled probačního a mediačního pracovníka. Když ani tento krok nepomůže, řeší se případ umístěním agresora do diagnostického a poté do výchovného ústavu pro děti a mládež. Při větším provinění může dojít až k trestu odnětí svobody. Jedinci, kteří nejsou plnoletí, si tento trest odpykávají ve výchovném ústavu pro mládež.

Jak již bylo zmíněno na začátku práce, jednání agresora vychází hlavně z výchovy rodičů. Proto ani rodiče nejsou v tomto směru beztrestní. Trestní zákon jim stanovuje odpovědnost za jejich výchovu. Pokud se rodiče nezajímají o svého potomka, nevědí, kde tráví volný čas, jak se chová, dokonce ani neřeší, že se dopouští protiprávního jednání (i ve formě šikany), mohou být obviněni z *ohrožování mravní výchovy mládeže*.

Pokud dochází k šikanování v průběhu pobytu ve školském zařízení, je odpovědná za vzniklou újmu škola. Pokud při šikanování vznikne dítěti újma na zdraví či majetku, mohou rodiče dítěte požadovat po škole náhradu škody (věcné, i škody na zdraví). (Martínek, 2015, s. 169)

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Cíl a výzkumné otázky

4.1 Cíl

Cílem praktické části je analyzovat současnou situaci na konkrétní základní škole v Plzeňském kraji. Analýza bude provedena formou dotazníkového šetření. Z výsledků šetření by mělo být zřejmé, jak jsou žáci informováni o problémovém chování, které je může ve škole potkat. Mělo by být prokazatelné, zda se již žáci setkali se šikanou a zda se šikana vyskytuje na této škole. Budou navržena potřebná doporučení pro zlepšení společenských vztahů mezi žáky ve škole. Výsledky budou sloužit metodikovi primární prevence a výchovnému poradci, kteří by je měli použít pro zlepšení prevence nežádoucího chování.

4.2 Výzkumné otázky

1. Vědí žáci, co znamená slovo šikana?
2. Mají žáci zkušenosti se šikanou?
3. Vyskytuje se šikana na této základní škole?
4. Svěřují se žáci, že je někdo šikanuje?

5 Šetření

V rámci praktické části své práce jsem provedl empirické šetření. Toto šetření jsem provedl v zimě roku 2018 na jedné ze základních škol v Plzeňském kraji. Představím základní školu, dále ředitelku školy, tým učitelů, žáky a metody, které jsem použil pro získání dat. Výsledky šetření jsem pro lepší přehlednost převedl do grafů.

5.1 Metoda šetření

K získání potřebných dat jsem zvolil empirické šetření kvantitativní povahy, konkrétně formu dotazníkového šetření. Tato metoda mi umožnila oslovit velký počet žáků za krátkou dobu.

Zvolil jsem formu tzv. depistážního dotazníku o šikanování – pro zachycení alarmujících signálů. Podobný druh tohoto dotazníku doporučuje Kolář ve své knize. (2001, s. 221-226)

V úvodu dotazníku se nachází mé krátké představení a také představení katedry, pro kterou práci zpracovávám. Respondenti jsou obeznámeni, že jde o anonymní dotazník, takže se nemusejí obávat, že by se jejich odpovědi někdo dozvěděl. Zároveň jsou obeznámeni s tím, že výsledky budou použity pro zlepšení jejich prostředí ve škole a také k prevenci šikany a boji proti šikaně.

Dotazník obsahuje celkem devatenáct otázek. V první části jsou otázky směřované ke znalosti problematiky. V další části se pak otázky zaměřují na konkrétní podobu šikany. Pokud se někdo s touto problematikou nikdy neseťkal, postupuje dle instrukcí zadávajícího učitele až na závěr dotazníku. V závěru dotazníku jsou otázky směřované k probíhající prevenci na škole a dále otázky týkající se věku a pohlaví respondenta. V dotazníku jsou použity otázky otevřené, uzavřené i polootevřené. Otevřené otázky umožňují volné odpovědi. Přináší velké množství odpovědí, ale jsou náročnější na zpracování a na čas potřebný pro vyplňování dotazníků, proto jsem tyto otázky omezil na minimum. Uzavřené otázky se nacházejí v dotazníku nejčastěji a mají jasně daný výběr odpovědí. Pro respondenty představují jasné a rychlé odpovědi. Polootevřené otázky jsou kombinací otevřených a uzavřených otázek. Typ polootevřených otázek jsem používal v případech, kdy byla větší škála odpovědí, než kterou jsem zvolil do nabídky.

Při vyhodnocování dotazníků jsem narazil na malou část špatně vyplněných otázek, což bylo způsobeno neochotou respondentů podílet se na šetření. Několik dotazníků jsem musel vyřadit z důvodu znehodnocení nesprávným vyplněním. S těmito problémy jsem již dopředu počítal.

5.2 Škola a žáci zapojení do šetření

Pro své šetření jsem si vybral jednu z mnoha základních škol v Plzeňském kraji. Škola je hojně navštěvována žáky ze širokého okolí. Jedná se o základní školu, která má k sobě přidruženou i školu uměleckou a družinu pro žáky nižších ročníků. V areálu základní školy se nachází i mateřská škola a větší jídelna pro všechny žáky těchto škol. Základní škola se věnuje žákům od první do deváté třídy. V každém ročníku jsou otevřeny třídy dle počtu přihlášených žáků. Převážně mají třídy do dvaceti žáků, což je dle mého názoru optimální počet. V každém ročníku se děti vejdou do dvou tříd, protože počet přihlášených nebývá větší než čtyřicet žáků. Žáci jsou z různých sociálních vrstev. Mezi žáky se nacházejí žáci různé barvy pleti i pár jedinců jiné národnosti.

Oslovil jsem paní ředitelku této školy. Jde o dámu, která na této škole působí již řadu let a má letité zkušenosti jak v učitelském sboru, tak ve vedení školy. Paní ředitelka, které jsem v krátkosti představil svoji práci a záměr, s nadšením souhlasila a provedení šetření podpořila. Předal jsem paní ředitelce sto dvacet připravených dotazníků a podal krátké instrukce pro jejich vyplňování. Paní ředitelka svolala pedagogickou radu, na které předala dotazníky a instrukce učitelům, kteří byli předurčení pro provedení analýzy na jejich škole.

Abych mohl pracovat s dotazníky, nemohl jsem vybrat žáky z prvních tříd. Dle rozhovoru s paní ředitelkou se žáci v prvních třídách spíše poznávají a jsou pod neustálým dohledem svých učitelů, proto je zde minimální riziko rozvoje šikany. Zvolil jsem pro svou analýzu druhý stupeň a žáky šestého až devátého ročníku. Tuto skupinu jsem zvolil hlavně proto, že už mají na škole prožitých pár let života a dle mého názoru mají větší přehled o chování spolužáků na této škole. Jedná se celkem o sto sedmdesát dívek a chlapců. Věk žáků je jedenáct až patnáct let. Větší převaha je mužského pohlaví. Zjišťoval jsem, jak jsou žáci připravováni na možnosti problémového chování. Bylo mi sděleno od paní ředitelky, že v rámci občanské nauky jsou děti připravovány na různé životní situace, a to i problémové chování. Ve škole mají žáci umístěné nástěnky s telefonní linkou, na kterou se mohou dovolat v případě nějakého ohrožení. Dále ve škole působí výchovný poradce a také preventista, na které se děti v případě potřeby mohou kdykoliv obrátit. Pravidelně cca dvakrát za školní rok jsou pro žáky pořádány minimální preventivní programy v rámci prevence nežádoucích vlivů.

5.3 Postup realizace šetření

Přípravná fáze

V této fázi jsem si nastudoval odbornou literaturu týkající se problematického chování a jeho řešení. V další části jsem dal dohromady otázky, které jsou potřebné k objektivnímu náhledu na danou problematiku. Otázky jsem následně nechal zodpovědět dvěma žáky z jiné školy, abych věděl, zda jsou pro žáky srozumitelné

a dávají jim smysl. Projevily se drobné nedostatky ve srozumitelnosti, které jsem hned odstranil.

Realizační fáze

Realizace byla zaměřena na získávání dat ze zvolené základní školy. Data byla získávána v průběhu prosince roku 2018 pomocí dotazníkového šetření. Dotazníky jsem odnesl osobně ředitelce školy, která je prostřednictvím učitelů nechala vyplnit žáky druhého stupně. Žáci učitele dobře znají a mají k nim důvěru. Žákům bylo několikrát připomenuto, že dotazníky jsou anonymní, proto se nemusejí bát, že by jejich odpovědi někdo zneužil.

Vyhodnocovací fáze

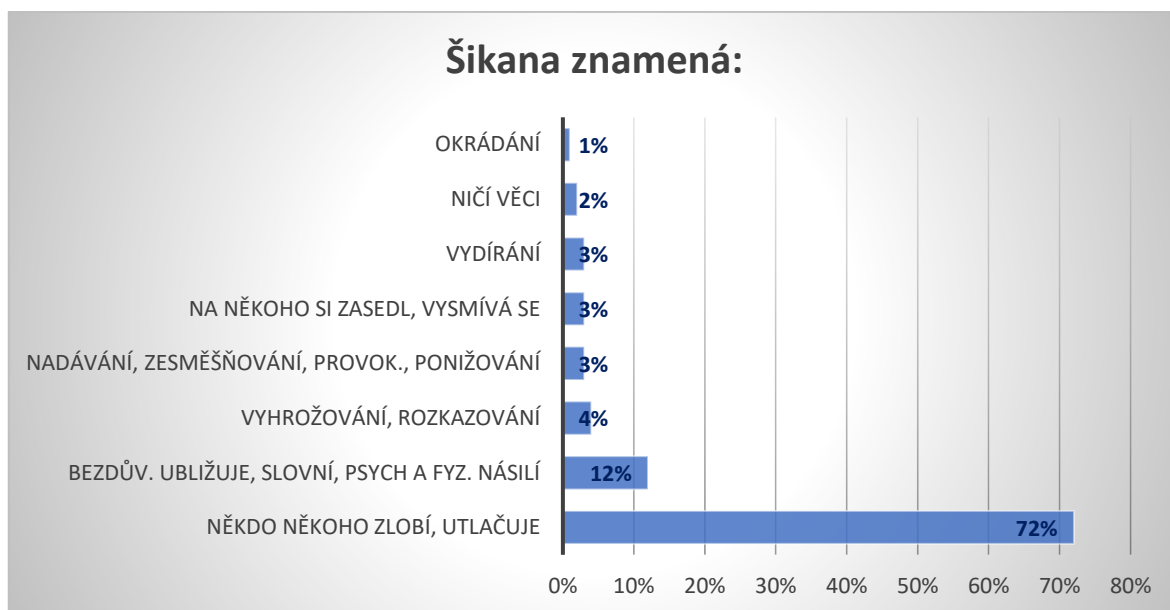
Závěrečná fáze byla zaměřená na zpracování výsledků šetření. Z celkového počtu sto sedmdesáti žáků druhého stupně bylo osloveno sto dvacet jedna. Všechny dotazníky jsem prošel, některé dotazníky jsem musel při vyhodnocení vyřadit z důvodu špatného a neúplného vyplnění. Hodně žáků bylo v době šetření dlouhodobě nemocných, proto nebylo možné je oslovit. Úspěšně vyplněných dotazníků pak zbylo sto osm. Začal jsem zpracovávat získané údaje. U uzavřených otázek jsem provedl zpracování odpovědí. U otevřených otázek jsem musel jednotlivé odpovědi vypsát, vytvořit jednotlivé kategorie, do kterých jsem pak odpovědi přiřazoval. Při interpretaci výsledků jsem použil grafy pro lepší názornost.

6 Výsledky a grafy

Otázka č. 1 - Víš, co znamená slovo šikana?

Úvodní otázka má poukázat na to, zda respondenti vůbec vědí, o jaké téma se jedná. V odpovědi lze vybrat ze dvou možností, ano a ne. Převážná většina dotazovaných věděla, co je šikana. Dokazuje to, že tvrzení „ano“ označilo devadesát pět procent dotázaných.

Pro upřesnění odpovědí jsem ještě nechal otevřenou možnost – „znamená to:“, aby šlo přesně určit, zda žáci opravdu vědí, co je šikana.

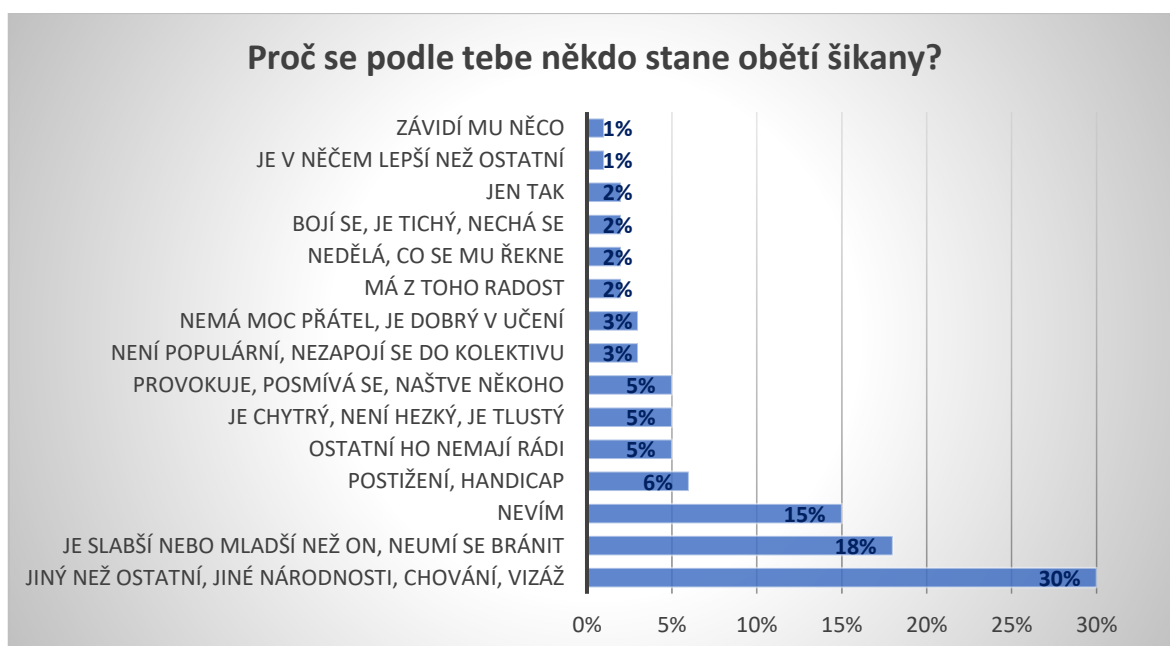

Graf 1 - Šikana znamená. Zdroj: vlastní zpracování.

U této doplňující otázky se odpovědi lišily, ale většina se vyjádřila pro volbu „zlobení a utlačování“ a také pro volbu „ubližování“, a to různou formou. Šlo dle jejich názoru o fyzické i psychické násilí. Lze říci, že žáci vědí, co znamená šikanující chování.

Otázka č. 2 – Proč se podle tebe někdo stane obětí šikany?

Otázka byla položena jako otevřená. Byla směřována k objasnění, z jakého důvodu se někdo stal nebo může stát obětí šikany. Šlo o to zjistit, zda vůbec respondenti vědí, jakého chování by se měli vyvarovat, aby se z nich nestali potenciální oběti agresora.

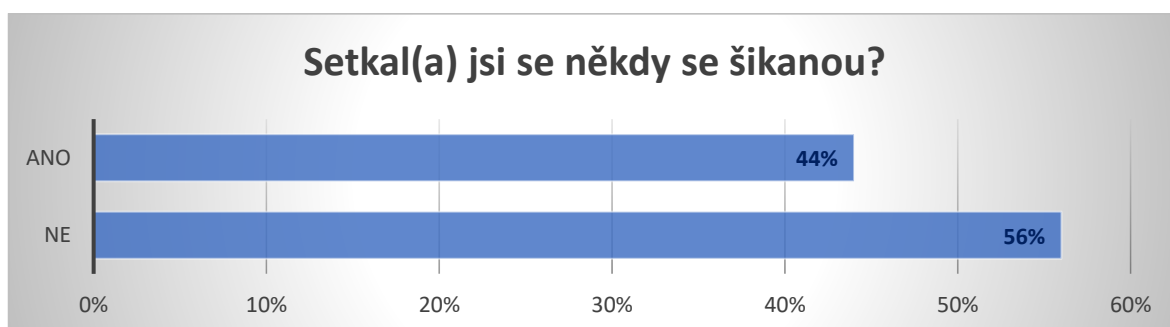

Graf 2 - Oběť šikany. Zdroj: vlastní vytvoření.

Z pohledu dotazovaných dětí se velká část vyjádřila, že ten, kdo je šikanovaný, je jiný než ostatní. Dále se k danému tvrzení vyjádřily a popsaly, že se jedná o odlišnost v chování, národnosti, vizáži apod. Ve vysokém procentu se za prvním tvrzením také děti vyjádřily, že dotyčný je podle nich slabší, mladší a také se prostě neumí bránit. Spousta dětí také odpověděla, že vlastně neumí odpovědět na tuhle otázku. Je vidět, že někteří respondenti by mohli být ještě lépe informováni o tom, jak se chovat, aby se z nich nestaly oběti. Velká většina však dobře ví, kdo se často stává šikanovaným.

Otázka č. 3 – Setkal(a) jsi se někdy se šikanou?

Tato uzavřená otázka měla poukázat na to, zda se již respondenti setkali se šikanou. Otázka rozdělovala dotazované na dvě skupiny. Ti, kteří odpověděli souhlasně, pokračovali dále ve vyplňování. Druhá polovina byla zadávajícím vyučujícím nasměrována k závěru dotazníku. Zde již respondenti odpovídali jen na otázky týkající se prevence v jejich škole, věku a pohlaví dotazovaného.

Graf 3 - Setkání se šikanou. Zdroj: vlastní zpracování.

Dobrou zprávou je, že větší část dotazovaných se se šikanou vůbec nesešla. Na druhou stranu tato větší část je sotva nad polovinou dotazovaných. Znamená to, že čtyřicet čtyři procent dotázaných bohužel měla nebo ještě má zkušenost s problémovým chováním.

Otázka č. 4 – Kde jsi se setkal(a) se šikanou?

Jedná se o polootevřenou otázku, která má daných devět odpovědí a desátá možnost je otevřená, vhodná ke zvolení možnosti, která není v nabídce odpovědí. Tato otázka má za úkol přiblížit, v jakém prostředí se děti nejčastěji setkaly nebo stále setkávají s problémovým chováním. Z odpovědí je možné vyvodit, ve kterých místech je potřeba zvýšit dozor ve škole, příp. doprovod rodičů mimo školu.

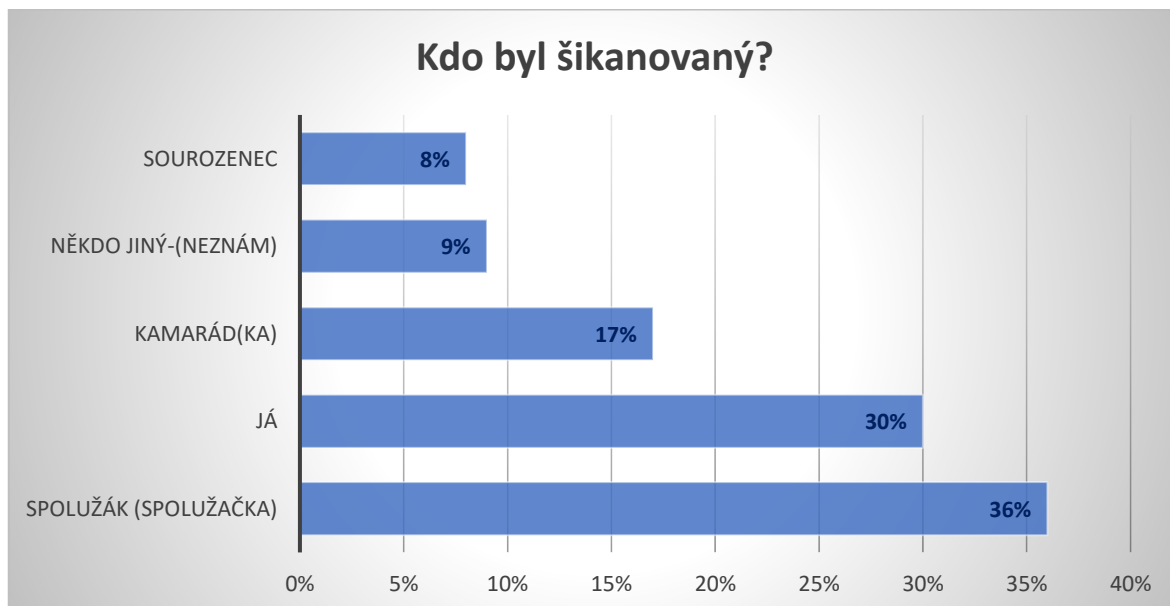

Graf 4 – Místo setkání se šikanou. Zdroj: vlastní zpracování.

Z výsledků je jasné, že problémové chování se děje hlavně v prostorách školy, nejvíce ve třídě, ale také v její blízkosti, např. před školou, na zastávce, která se nachází v blízkosti školy, na hřišti apod. Dobrou zprávou je, že pouze jedno procento dotazovaných poukazuje na problémové chování v domácím prostředí. Z těchto výsledků je vidět, že je potřebné zvýšit bdělost ve školním prostředí, např. dozory by se měly zaměřit na častější a náhodný pohyb ve třídách.

Otázka č. 5 – Kdo byl šikanovaný?

Otázka nám zajistí náhled na to, kdo byl šikanovaný. Jestli byl šikanovaný samotný odpovídající nebo někdo úplně jiný. Jde o polootevřenou otázku. Jsou dané možné odpovědi a také jedna otevřená pro případ, že se žádná z možností nehodí.

Graf 5 – Kdo byl šikanovaný? Zdroj: vlastní zpracování.

Největší část dotazovaných se přiklonila k možnosti šikanovaného spolužáka. Hned na druhém místě za touto odpovědí se umístila odpověď, že šikanovaný byl samotný dotazovaný žák. Zanedbatelná nebyla ani možnost šikanovaného kamaráda nebo kamarádky.

Otázka č. 6 – Byl(a) jsi někdy šikanován(a) na této škole?

Doposud jsme se dozvěděli, že se již dotazovaní setkali se šikanou, dokonce již víme, na kterých místech, ale v tomto případě se dozvíme, zda se samotná šikana týká školy, ve které jsem prováděl šetření. Ve škole je totiž spousta žáků, kteří sem byli přesunuti z jiné školy. Bylo to z důvodu stěhování rodiny, z důvodu vhodné provozní doby školy a družiny, ale také z důvodů problémového chování v jiných školách. Otázky jsem omezil na uzavřené, kde se dotazovaný vyjadřuje, zda nebyl vůbec šikanován na této škole. Také se může vyjádřit, zda byl šikanován jednou, příp. vícekrát.

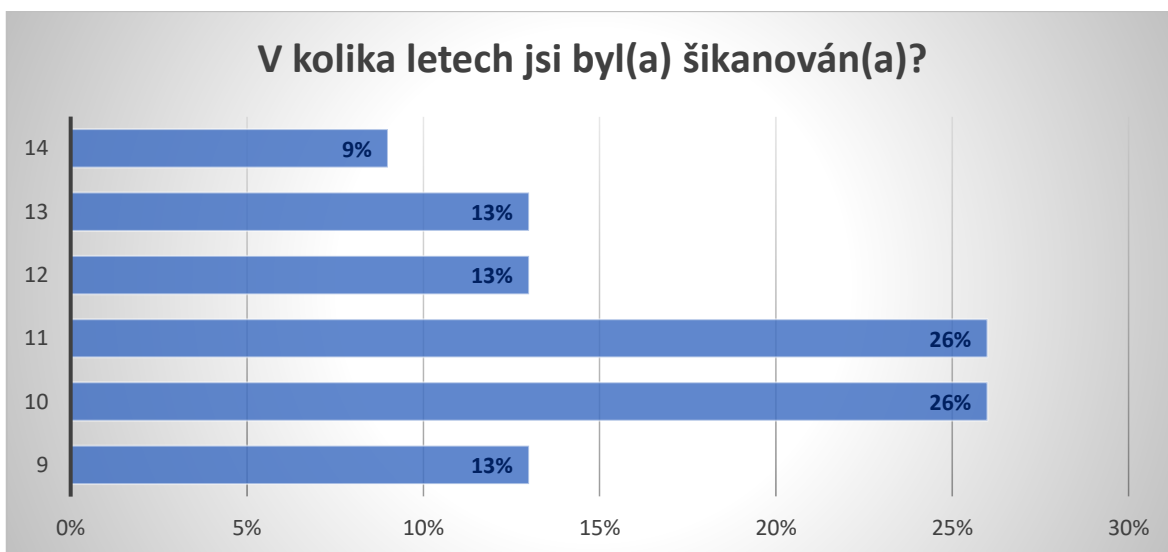

Graf 6 – Šikana ve vaší škole. Zdroj: vlastní zpracování.

Dle většiny respondentů jde nebo šlo o šikanování jinde než na této škole. Znamená to, že se jedná o žáky, kteří do této školy přišli z jiné základní školy. Je velmi pravděpodobné, že spousta žáků odešla z jiného školského zařízení právě kvůli problémovému chování. Stále je zde celkem vysoké procento žáků, kteří opravdu jsou nebo byli šikanováni na této škole. Výsledek je ukazatelem toho, že je potřebné na této škole zvýšit prevenci a posílit opatření proti problémovému chování.

Otázka č. 7 – V kolika letech jsi byl(a) šikanován(a)?

Otázku jsem ponechal jako otevřenou, protože někdo se mohl setkat se šikanou opravdu jako hodně malý, někdo jiný se s ní setkal třeba až v pubertě. Podstatné je zjistit, na kterou věkovou skupinu se agresori zaměřují.

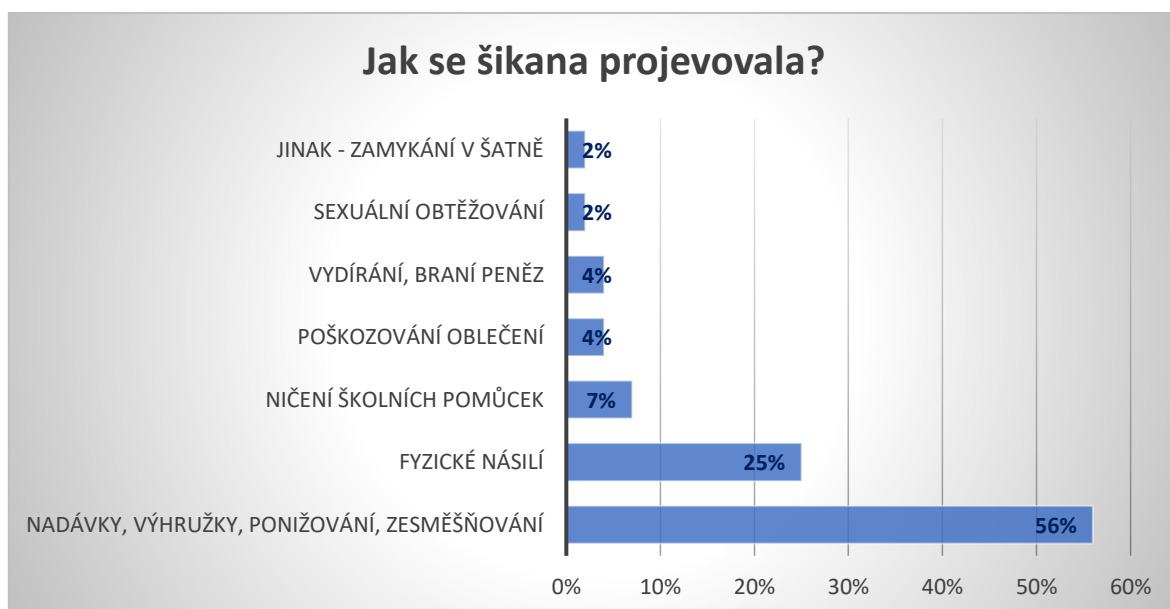

Graf 7 – V kolika letech jsi byl(a) šikanován(a)? Zdroj: vlastní zpracování.

Dle vyjádření dotazovaných se oběťmi šikany stávají děti od devátého do čtrnáctého roku. Nejvyšší výskyt šikany se objevuje u dětí ve věku deseti a jedenácti let. Výsledky průzkumu tak poskytují důležitý údaj, na kterou věkovou skupinu je nutné zaměřit pozornost. Ani výsledky v ostatních věkových skupinách však nejsou zanedbatelné. Je potřebné zaměřit se na žáky mezi devátým a čtrnáctým rokem života, protože dle výsledků jsou právě oni nejzranitelnější skupinou možných obětí šikany.

Otázka č. 8 – Jak se šikana projevovala?

Otázka tohoto typu má za úkol poukázat na to, jakým způsobem se šikana projevuje, aby bylo jednodušší jí odhalit. Šikana může mít velice rozmanité formy projevů, proto je dobré o nich dopředu vědět. V této části dotazníku se vyskytují uzavřené odpovědi, ze kterých si žáci mohou vybrat. Zařadil jsem také jednu otevřenou odpověď pro případ, že by se šikana projevovala úplně jiným způsobem, než je uvedeno v možnostech.

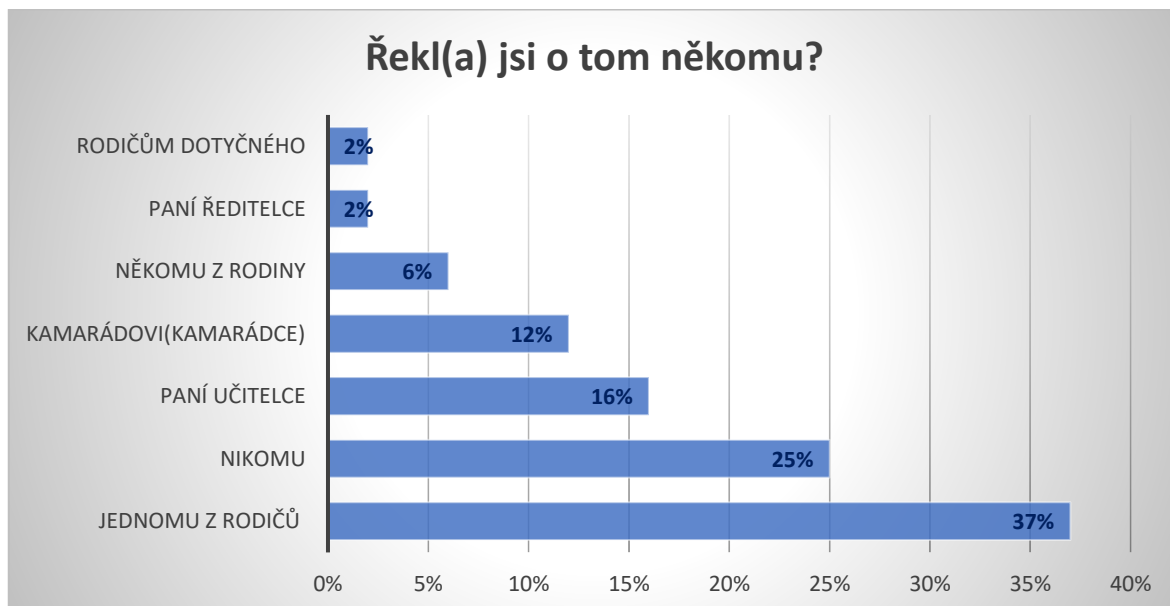

Graf 8 – Projevy šikany. Zdroj: vlastní zpracování.

Dle odpovědí žáků se šikana projevuje hlavně nadávkami, výhrůžkami a ponižováním, což potvrdila více než polovina dotazovaných. Další možností je fyzické násilí. Ostatní odpovědi byly téměř zanedbatelné. Pozitivní na těchto odpovědích je to, že se jedná o přímé i nepřímé znaky, které jsou pro vyučující nebo dozor v určité chvíli přesně odhalitelné. Je tedy možné proti této formě šikany účinně bojovat.

Otázka č. 9 – Řekl(a) jsi o tom někomu?

Tato otázka má poukázat na to, zda žáci o problému s někým mluví nebo se například o problému bojí mluvit. Také nám odhaluje, zda žáci o problému raději řeknou někomu z rodiny, přátel, kamarádů nebo třeba někomu z učitelského sboru.

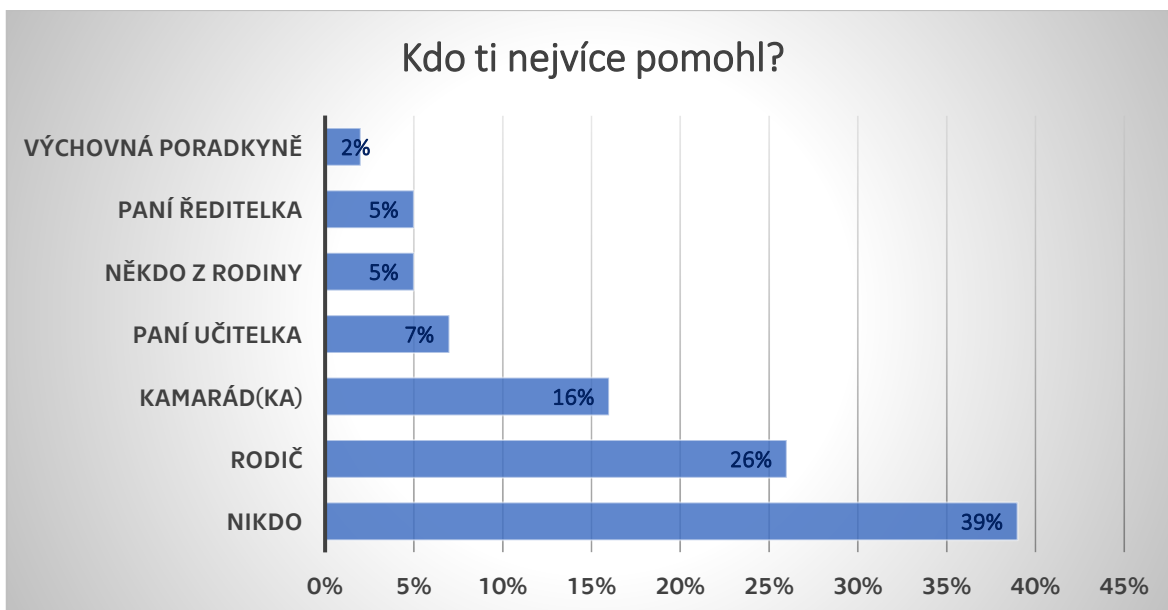

Graf 9 – Řekl(a) jsi o tom někomu? Zdroj: vlastní zpracování.

Pohled na odpovědi této otázky nám potvrzuje, že dotazovaní se nejvíce svěřují s problémovým chováním svým rodičům, což je dobrá zpráva. Rodič je ten, který by měl být dítěti nejvíce nápomocen. Na druhém místě se umístila odpověď, že si postižení nechávají vše pro sebe, což už tak uspokojivé není. Menší část se pak svěřuje paní učitelce nebo kamarádovi. Vždy je lepší, když se žáci někomu svěří a problém se začne řešit. Pokud dítě tzv. dusí problém v sobě, tak se vlastně nic neřeší, ba naopak situace se stupňuje a může dojít třeba až k sebevraždě oběti.

Otázka č. 10 – Kdo ti nejvíce pomohl?

Jedná se o polootevřenou otázku, kde jsou dané odpovědi a také je zde možnost otevřené odpovědi pro případ, že si z možností žáci nevyberou. Již jsme se dozvěděli, že někteří respondenti se svěřili se svým problémem, jiní si ho raději nechávají pro sebe. Pomocí této otázky jsem se chtěl dozvědět, jestli vůbec existuje někdo, kdo byl schopen s problémovým chováním pomoci, jestli má oběť v někom oporu, nebo se prostě musí spolehnout sama na sebe. Poslední varianta může bohužel skončit tragicky.

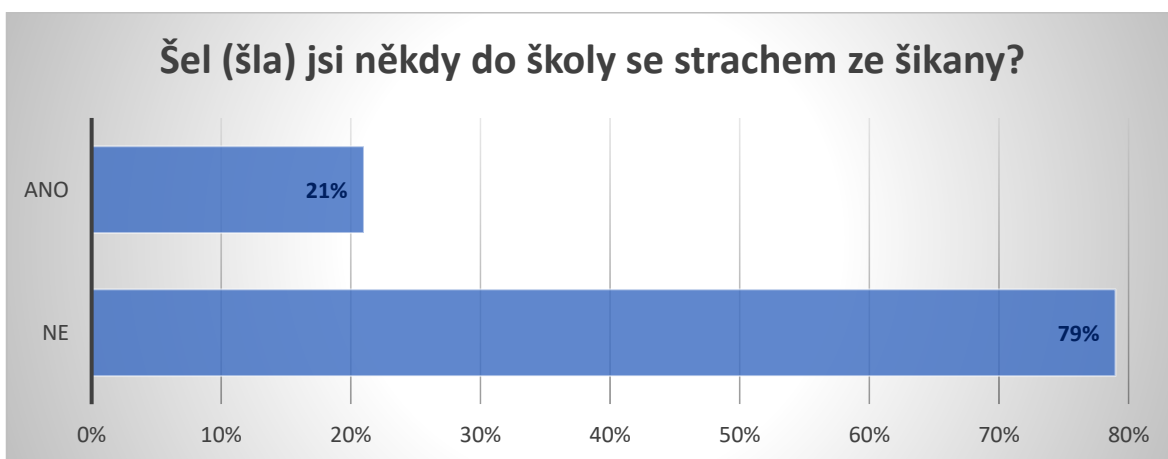

Graf 10 – Kdo ti nejvíce pomohl? Zdroj: vlastní zpracování.

Dle odpovědí je poznat, že většině poškozených vlastně nikdo nepomohl. Tato situace je alarmující a následky mohou být, nebo dokonce již jsou, fatální. Na druhém místě se umístila odpověď, že oběti nejvíce pomohli rodiče. Rodič je opravdu ten, kdo by měl o situaci nejvíce vědět a kdo by měl v případě potřeby vyhledat odbornou pomoc. Zanedbatelná není ani varianta, kdy pomáhajícím je kamarád nebo kamarádka. Pokud se oběť bojí o problému mluvit, může právě jiná osoba na šikanu upozornit, aby se mohla včas a v dostatečné míře řešit.

Otázka č. 11 – Šel (šla) jsi někdy do školy se strachem ze šikany?

Otázka má upozornit na důležitý faktor, kterým je strach ze šikany. Některé děti tak mohou chodit do školy s obavou, že je bude někdo šikanovat. Může se také stát, že kvůli tomuto strachu do školy ani nedojdou. Na tuto uzavřenou otázku jsem zvolil pouze dvě jednoduché odpovědi, kdy žák tento faktor potvrdí nebo naopak vyvrátí.

Graf 11 – Strach ze šikany ve škole. Zdroj: vlastní zpracování.

Odpovědi v drtivé většině potvrdily, že žáci nechodí do školy se strachem ze šikany. Proto je potřeba se ve škole více zaměřit na faktory jiné, než je faktor strachu. Neznamená to ovšem, že je potřeba tento faktor úplně vytěsnit. Dvacet jedna procent žáků potvrdilo, že opravdu chodí do školy se strachem ze šikany. Tento problém může vyústit v záškoláctví, i když jde o poctivého žáka, který by za školu normálně nikdy nechodil.

Otázka č. 12 – Pokud znáš nějakého žáka, který byl obětí šikany, jak bys ho popsal(a)?

V rámci této otázky jsem se potřeboval dozvědět, jaký je typově žák, který se stane obětí šikany. Tyto odpovědi nám pomohou při prevenci problémového chování. Budeme vědět, na které žáky je potřeba se zaměřit a ochránit je.

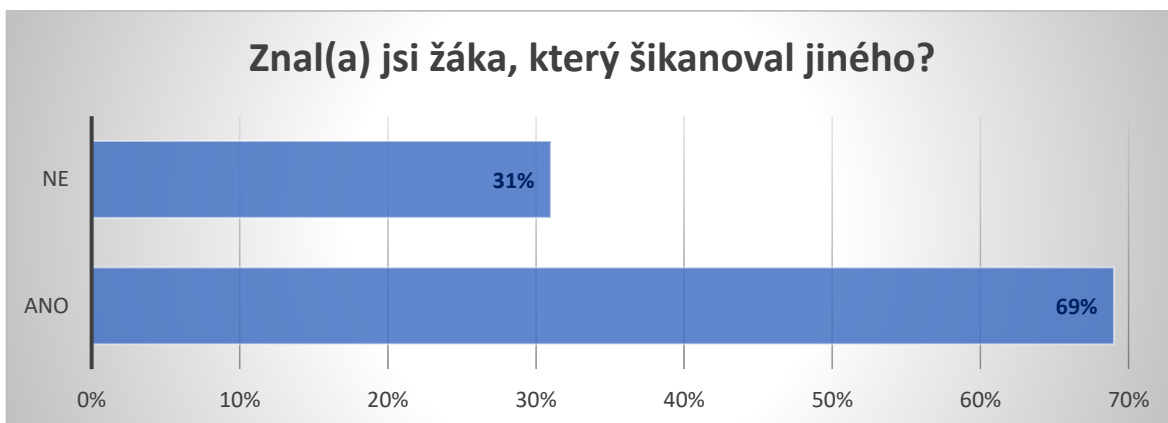

Graf 12 – Popis oběti šikany. Zdroj: vlastní zpracování.

Dle výsledků je nejvíce ubližováno žákům, kteří nejsou vzhledem úplně sympatičtí, a také žákům, kteří mají horší výsledky v učení než ostatní. Tyto dvě skupiny žáků jsou nejpravděpodobnější oběti problémového chování. Ovšem kromě hezkých žáků se dotazovaní kladně vyjádřili ke každé z možných odpovědí, proto je při prevenci nutné zaměřit se i na tyto skupiny. Tito žáci se straní kolektivu a bývají terčem neustálých posměchů a urážek.

Otázka č. 13 – Znal(a) jsi žáka, který šikanoval jiného?

Cílem této otázky bylo dozvědět se, zda žáci znají agresora, který ubližuje ostatním, nebo zda jde o úplně cizího člověka. Může jít například o spolužáka, kamaráda nebo také kluka z ulice, který si jen vybírá své oběti mezi těmi slabšími. Jednalo se o jednoduchou uzavřenou otázku, kdy žáci odpověděli, jestli agresora znali nebo ne.

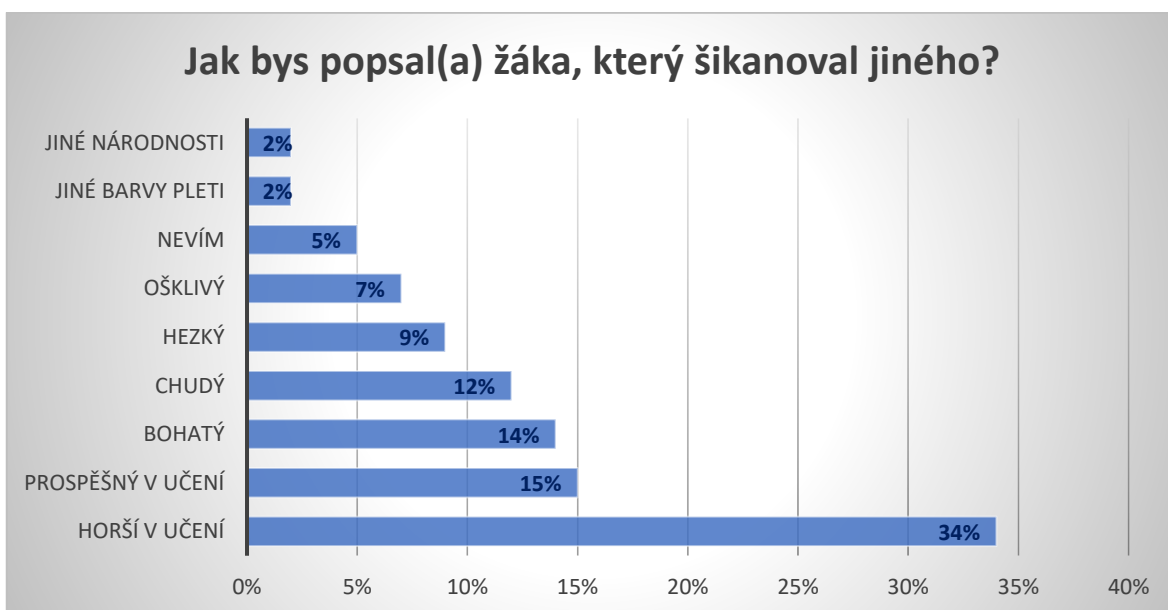

Graf 13 – Znalost agresora. Zdroj: vlastní zpracování.

Z výsledků této otázky vyplývá, že ti, kdo byli svědky problémového chování nebo dokonce obětí, ve velké většině opravdu agresora znali. Tento výsledek mě utvrzuje v názoru, že agresivita vzniká mezi osobami, které se znají. Druhá možnost, kterou zvolila více než třetina dotazovaných, naopak potvrdila, že agresor byl někdo úplně neznámý.

Otázka č. 14 – Jak bys popsal(a) žáka, který šikanoval jiného?

V předchozích otázkách jsme se dozvěděli, jaký žák se stává často obětí šikany. Také jsme zjistili, že agresora někteří znali, jiní zase nikoliv, proto jsem zařadil další otázku, abychom se dopátrali toho, jaký je vlastně agresor. Jedná se o uzavřenou otázku s danými možnostmi odpovědí.

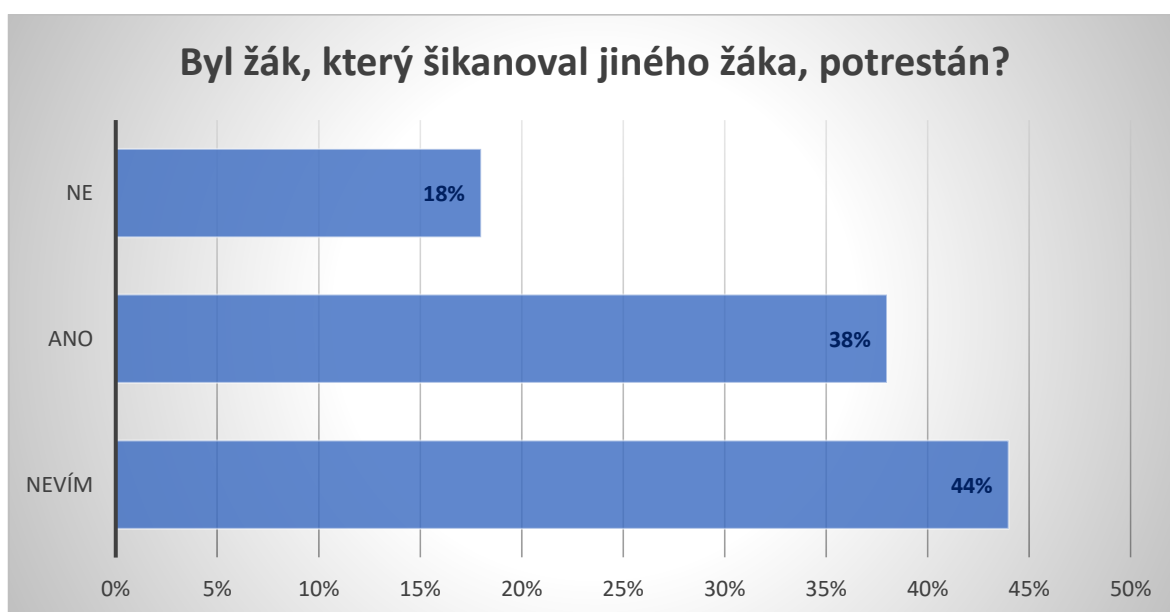

Graf 14 – Popis agresora. Zdroj: vlastní zpracování.

Zatímco obětí šikany se stává žák, který je vzhledově nesympatický, agresorem je většinou žák, který je horší v učení. Zřejmě si své nedostatky v učení snaží vybit na ostatních. Hned na druhém místě se paradoxně umístil agresor, který má lepší výsledky v učení. Tento druh agresora se může nudit, protože učení zvládá lehce a nemá dostatečné vyžití. Při prevenci je potřebné se zaměřit na oba typy agresorů. Dalšími možnostmi jsou také agresori, kteří jsou bohatí, chudí, hezcí nebo oškliví. Škála agresorů je dle odpovědí opravdu široká a nedá se přesně určit, kdo se stane agresorem. Je potřeba rozpoznávat přímé a nepřímé znaky, které nám řekou mnohem víc.

Otázka č. 15 – Byl žák, který šikanoval jiného žáka, potrestán?

Mým cílem u této otázky bylo dozvědět se, zda byl vůbec agresor nějakým způsobem potrestán, nebo mu jeho chování prošlo bez trestu. Odpovědi u této otázky by měly naznačit, zda v dnešní době existuje ještě nějaká spravedlnost a zda vůbec bývá nevhodné chování potrestáno.

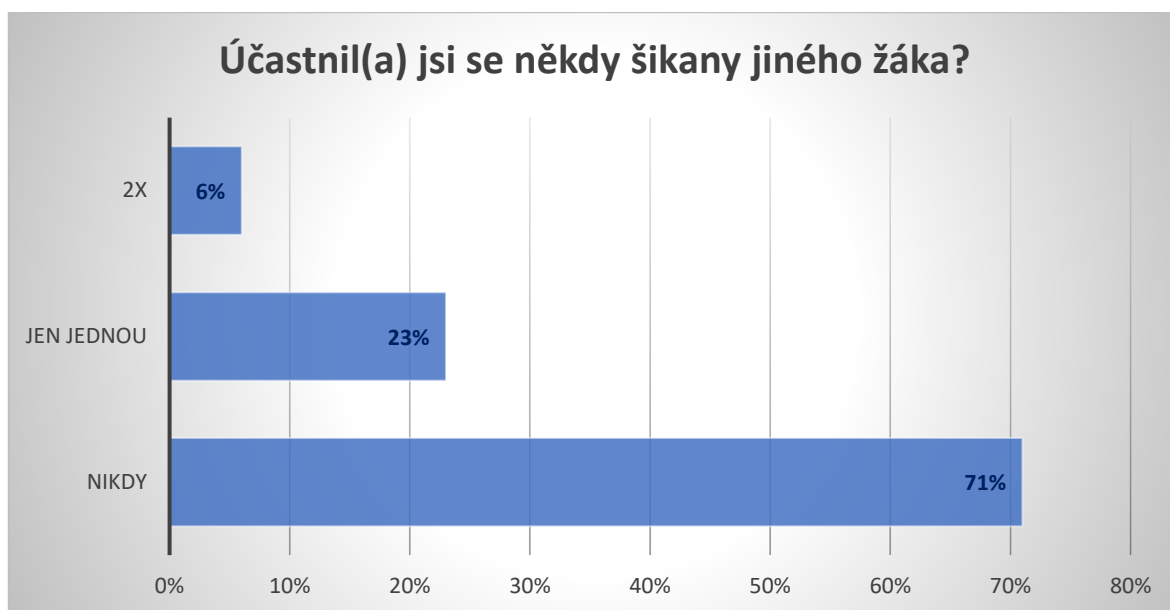

Graf 15 – Byl agresor potrestán? Zdroj: vlastní zpracování.

Z odpovědí je patrné, že o potrestání většina dotázaných nic neví. Z toho usuzuji, že vlastně k potrestání v jejich případě vůbec nedošlo. Velká část dotázaných potvrzuje, že k trestu opravdu došlo, což je velice dobrá zpráva, protože je vidět, že toto chování není ostatním lhostejné a že proti němu bojují. Zbýlých osmnáct procent respondentů přímo uvádí, že opravdu k žádnému potrestání nedošlo. S tímto závěrem je potřebné pracovat a při výskytu problémového chování dbát na formě trestu pro agresora. Pokud ostatní agresori neuvidí, že je špatné chování trestáno, budou i nadále nabývat dojmu, že si můžou vše dovolit.

Otázka č. 16 – Účastnil(a) jsi se někdy šikany jiného žáka?

U této polootevřené otázky jsem chtěl poukázat na to, že spousta agresorů může být jen přihlížejících, i když se přímo šikany nezúčastňují. Může to být způsobeno zvědavostí, ale třeba také ze strachu udělat to „zlo“ sám. Ve velké části případů se může stát, že se přihlížející agresoři zapojují do týrání, i když sami by se k činu neodvážili.

Graf 16 – Účastnil jsi se šikany? Zdroj: vlastní zpracování.

Pozitivní zprávou je, že většina dotazovaných se nikdy nezúčastnila šikany jiného žáka. Přesto ale existují žáci, kteří se zúčastnili této agrese proti jinému žákovi, a proto je potřeba směřovat preventivní opatření k těmto agresorům. Samozřejmě mohlo také jít jen o zvědavce, které prostě jen zajímalo, jak šikana dopadne, a sami nebyli schopni proti tomuto chování zasáhnout. V rámci prevence je potřebné posilovat i ty, kteří se prostě jen bojí jakkoliv zasáhnout a pomoci.

Otázka č. 17 – Měli jste ve škole přednášky, semináře nebo jiné aktivity zaměřené na téma šikana?

Na tuto otázku odpovídali všichni dotazovaní, tedy i ti, kteří se s problémovým chováním nikdy nesetkali. Podstatou této uzavřené otázky bylo zjistit, zda jsou žáci jakýmkoliv způsobem připravováni na setkání se šikanou v rámci preventivních programů ve škole. Mojí snahou bylo zjistit, zda mají předměty a přednášky, které se věnují problémovému chování a zda si vůbec uvědomují, že se jedná o prevenci samotné šikany.

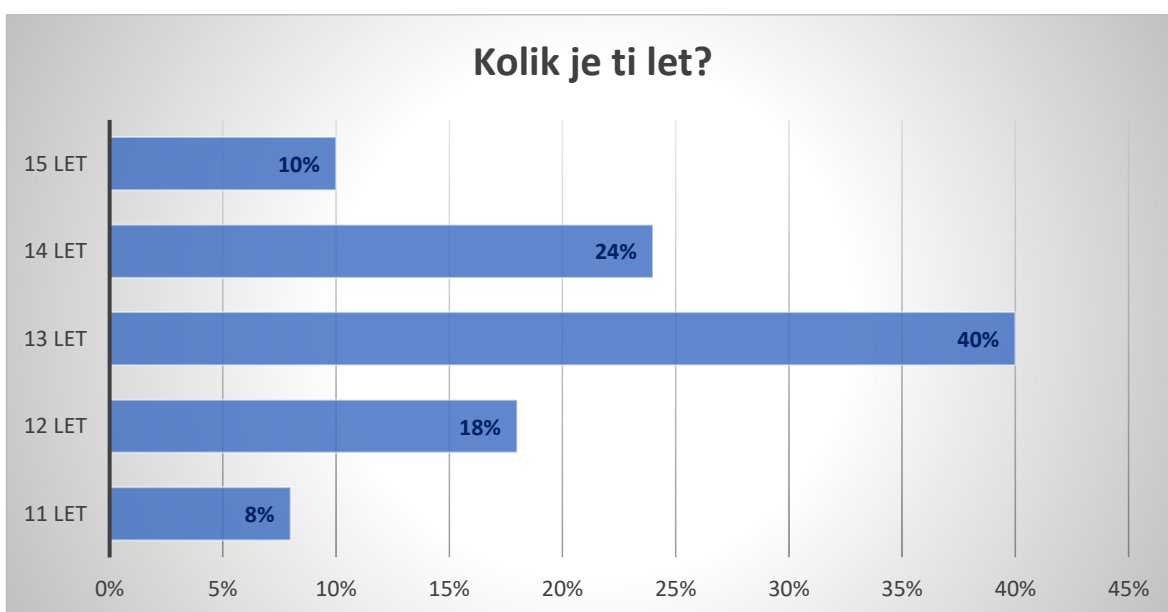

Graf 17 – Prevence šikany. Zdroj: vlastní zpracování.

Dobrou zprávou je, že podle tvrzení dotazovaných existují ve škole různé preventivní programy, které jsou směřované proti problémovému chování. Toto tvrzení potvrdilo téměř devadesát procent dotázaných. Prevence je opravdu silnou zbraní v boji proti šikaně. V tomto případě mohu potvrdit, že se škola opravdu snaží bojovat s nežádoucími jevy a posilovat prevenci šikany.

Otázka č. 18 – Kolik je ti let?

Tato otázka byla směřována na věk dotazovaných žáků. Dotazníky byly rozdány žákům druhého stupně. Věk respondentů se pohyboval v rozmezí jedenáct až patnáct let.

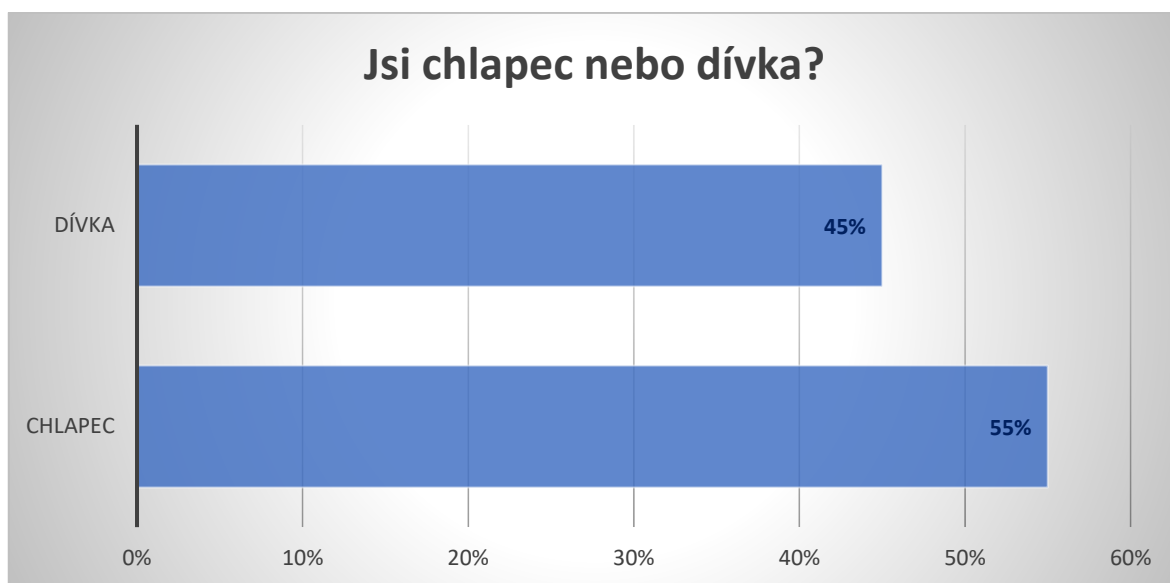

Graf 18 – Věk respondentů. Zdroj: vlastní zpracování.

Nejvíce dotazujících žáků bylo ve věku třinácti let. Naopak nejméně bylo žáků ve věku jedenáct a patnáct let. Jedná se tedy o žáky, kteří jsou v této škole už delší dobu, a proto mohou říci, že mají náležité zkušenosti s chováním ostatních spolužáků.

Otázka č. 19 – Jsi chlapec nebo dívka?

Tato uzavřená otázka byla směřována k určení pohlaví dotazovaných. Ačkoliv otázka pohlaví v rámci problematiky šikany není až tak důležitá, zařadil jsem i tuto otázku, abychom si udělali představu o poměru dotazovaných dívek a chlapců.

Graf 19 – Pohlaví respondentů. Zdroj: vlastní zpracování.

Dle odpovědí bylo dívek a chlapců téměř stejně, o trochu více bylo dotazovaných chlapců. Pro mé šetření byl tento poměr optimální, protože problémové chování se může vyskytnout jak u dívek, tak u chlapců.

7 Vyhodnocení a doporučení

Výzkumná otázka č.1 - Vědí žáci, co znamená slovo šikana?

Na základě výsledků empirického šetření jsem se dozvěděl, že téměř všichni dotazovaní žáci jsou skutečně celkem dobře informováni o tom, co to znamená, když se řekne šikana. Jsou také dobře informováni o tom, jaké má šikana podoby a jak se toto chování projevuje. O tom, proč se někdo stane obětí šikany, mají celkem rozdílné názory, ale celkem všechny z jejich vyjádření jsou opravdu reálné. Je patrné, že pohled dítěte a dospělého se v tomto případě může značně lišit. To, co dospělému připadá normální, vidí dítě úplně jinak a naopak. I přes tyto pozitivní výsledky je potřebné dále dětem osvětlovat podoby šikany a důvody, proč se žáci stávají oběťmi agresorů.

Výzkumná otázka č.2 – Mají žáci zkušenosti se šikanou?

Více než polovina dotazovaných potvrdila, že se se šikanou nikdy nesešla. Toto tvrzení není úplně uspokojivé. V tomto směru je vidět, že žáci opravdu mají zkušenosti se šikanou a je potřebné jim věnovat patřičnou pozornost a pomoc s takovou zkušeností. Je potřebné k žákům přistupovat s náležitou opatrností, protože může být zasažena psychika dítěte.

Při dotazování na problémové místo, kde se žáci setkali nebo třeba stále setkávají se šikanou, téměř polovina dotazovaných označila třídu jako pravděpodobné místo problému. Z tohoto jsem usoudil, že hlavní šikanování se bude odvíjet bez přítomnosti učitele. Nejvíce problémů zřejmě bude o přestávkách, kdy učitel není přítomen ve třídě, ani poblíž. Další místa, kde se mohou problémy vyskytovat, jsou šatna, autobusová zastávka, prostory před školou nebo hřiště. Z tohoto vyplývá, že je potřebné se na tato problémová místa zaměřit. Ve školních prostorách to bude úkol hlavně pro dozorující učitele, kteří by měli problémová místa častěji navštěvovat. V prostorách mimo školu bude tento úkol hlavně na rodičích žáků, starších sourozencích nebo třeba kamarádech. Ve skupině je síla, takže určitě bude na místě doporučení, aby se děti pohybovaly ve větším počtu.

Na otázku, kdo z jejich okolí se stal obětí šikany, poukázala většina dotazovaných sama na sebe. Někteří žáci označili také kamaráda, spolužáka nebo spolužačku. Ostatní možnosti se nevyskytovaly v tak hojné míře, přesto bychom měli těmto osobám věnovat patřičnou pozornost a péči. Preventisté by se těmto žákům měli obzvláště pozorně věnovat při besedách a jiných sezeních.

Výzkumná otázka č.3 – Vyskytuje se šikana na této základní škole?

Hodně mě zajímalo, jestli se šikana objevila nebo objevuje na konkrétní vybrané škole. Výsledek byl alarmující. Přestože šedesát jedna procent dotazovaných odpovědělo, že nikdy nebylo šikanováno, třicet jedna procent dotazovaných potvrdilo, že jednou je někdo šikanoval na této škole a osm procent zvolilo dokonce možnost

vícekrát. S tímto výsledkem obeznámím vedení školy a doporučím zaujmout potřebné kroky pro vytěsnění této problematiky. Další kroky je potřebné přizpůsobit tomu, že šikana se již vyskytuje mezi žáky. Také doporučím častější provádění dotazníkových šetření a skupinových rozhovorů pro ověření funkčnosti provedených opatření.

Když jsem se zeptal na věk, ve kterém postižení byli šikanováni, odpovědi se pohybovaly mezi věkem devět až čtrnáct let, přičemž největší procento bylo ve věku deset a jedenáct let. Je tedy potřebné věnovat se hlavně těmto věkovým skupinám. Pozornost si zaslouží i ostatní věkové skupiny, které mohou být šikanou následně také zasaženy.

Při zjišťování, jakým způsobem se šikana projevovala, většina žáků vybrala možnost nadávek, výhrůžek, ponižování a zesměšňování. Další čtvrtina dotázaných označila možnost fyzického násilí. Pozitivní zprávou v tomto případě je, že na rozdíl třeba od kyberšikany jsou všechny tyto projevy šikany viditelné. I když je agresori budou dobře skrývat, pořád existuje reálná možnost jejich odhalení. Doporučím seznámit s výsledky šetření učitelský sbor, aby se při výuce i dozorech zaměřil hlavně na tyto přímé ukazatele šikany. Případy, které se podaří odhalit, je nutné příkladně řešit, aby se o tom dozvěděli případní další agresori.

Výzkumná otázka č.4 - Svěřují se žáci, že je někdo šikanuje?

Jednou z otázek jsem se pokoušel zjistit, zda jsou postižení ochotni se někomu se svými problémy svěřit. Dle odpovědí čtvrtina dotázaných o svém problému nikomu neřekla. Může to být způsobeno nedůvěrou k druhému nebo třeba ze strachu, ale také třeba jen nebyla v té době možnost se někomu svěřit. Další třicet sedm procent potvrdilo, že se svým rodičům svěřilo, což je pozitivní zpráva. V tomto případě je potřeba apelovat hlavně na rodiče dětí, aby jim ještě více naslouchali a všímali si změn v jejich chování, které mohou hodně napovědět.

V návaznosti na otázku pomoci jsem se také zeptal, kdo postiženým nejvíce pomohl. V třiceti devíti procentech případů postiženým nikdo nepomohl, což je velice smutné. Čtvrtině dotázaných pomohli jejich rodiče, což je velice dobře. Měli bychom se snažit o to, aby takových případů přibývalo. Kdokoliv postiženému pomůže, tak si zaslouží obdiv a podporu. Když bude pomáhajících přibývat, bude i agresorů méně. Učitelé i výchovní poradci by měli se svými žáky mluvit v malých skupinkách, snažit se navázat kamarádkou atmosféru, aby se dozvěděli co nejvíce indicií, které mohou signalizovat nějaký problém ve společenském chování.

Ačkoliv se šikana na dané škole, drtivá většina dětí chodí do školy beze strachu. Tím by mělo být eliminováno záškoláctví z důvodu šikany. Přesto dvacet jedna procent dotazovaných má opravdu strach chodit do školy z důvodu problémového chování. Této menšině je potřeba pomoci. K bezpečné cestě do školy by měli být nápomocni rodiče nebo třeba sourozenci. V prostorách školy by měli k bezpečí přispět dozorující

učitelé. Postižení musí cítit podporu kdekoliv, kam se potřebují přesunout, třeba i na toaletě. Opět zde může pomoci pohyb ve skupině kamarádů, sourozenců apod.

Při otázce, jaký je vlastně ten, kdo se stane obětí šikany, čtvrtina dotazovaných odpověděla, že jde o žáka, který je horší v učení. Další čtvrtina poukazuje, že poškozený není zrovna moc hezký. Je tedy potřebné se hlavně zaměřit na tyto skupiny žáků, které budou nejčastějším terčem šikany. Naopak terčem šikany by se neměl stát žák, který vyniká svým vzhledem více než ostatní. Při besedách i během výuky je potřeba vyzdvihovali děti, které jsou méně průbojné než ostatní, popř. mají nějaké omezení, ať už postižení nebo jen psychický blok. Ostatní děti by měly pochopit, že se musí chovat kolektivně, i když jim spolužák není zrovna sympatický.

Ukázalo se, že dvě třetiny dotazovaných znaly toho, kdo je šikanoval. Ostatní pravděpodobně vůbec netušili, o koho se jedná. Pokud žáci popisovali toho, kdo jim působil obtíže, více než třetina poukázala na někoho, kdo byl horší v učení. Zřejmě si chtěl své nedostatky v učení vybit na ostatních. Nemalé procento si také vysloužil ten, kdo je naopak lepší v učení, bohatý, chudý, hezký nebo ošklivý. Ukazuje se, že agresor je většinou z kolektivu žáků, proto by mělo být snadnější jeho odhalení.

Žáci, kteří se dopouštěli šikany, byli v třiceti osmi procentech potrestáni, což je dobře. Osmnáct procent agresorů zůstalo bez trestu a necelá polovina dotazovaných odpověděla, že neví, jestli došlo k potrestání agresorů. Pokud někdo někomu ubližuje, měl by být potrestán, aby se násilí dále nerozvíjelo. Tresty by měly být jiné než násilné povahy. Pokud k trestu nedojde, může to mít fatální následky. Oběť vidí, že jí někdo ubližuje, a přesto mu to prochází.

Většina dotazovaných, celkem sedmdesát jedna procent, se nikdy nezúčastnila šikany, což je celkem pěkný počet. Téměř čtvrtina se zúčastnila šikany jen jednou. Mohlo to být ze zvědavosti, nebo se jen nechali zlákat ostatními spolužáky. Minimum dotazovaných se pak zúčastnilo šikany dvakrát.

Na otázku prevence šikany ve škole formou přednášek, seminářů nebo jiných aktivit, odpovídali všichni dotazovaní. Osmdesát devět procent odpovědělo, že prevence na jejich škole probíhá, zbytek dotázaných se s prevencí na své škole nikdy nesetkal. Mohlo to být způsobeno např. dlouhodobou nemocí dotázaného. Prevence je jednou z největších zbraní proti problémovému chování, proto je třeba ji podporovat. Je potřeba také prevenci řádně propracovávat a ověřovat, zda je účelná. Velice přínosná je praktická prevence formou her, která by měla bavit žáky, ale i učitele. Do prevence problémového chování je vhodné zapojit i rodiče žáků. Seznamovat je s příznaky šikany, které mohou upozorovat i oni u svých dětí, objasnit jim postupy, které se osvědčily v boji s problémovým chováním.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabýval šikanou jako speciální formou agrese na základní škole. Jakákoliv forma šikany páchaná na někom jiném je vážný společenský problém, který je potřebné co nejdříve a v patřičné míře řešit. Pokud se neřeší, může mít vážné následky na zdraví lidí. Šikana je dnes velice diskutovaný problém, o kterém se nesmí mlčet. Existuje řada institucí a hojný počet studií, které se zabývají právě problémem šikany a návrhy řešení na její vytěsnění ze společnosti.

V teoretické části práce jsem se věnoval výčtu nejdůležitějších informací z odborné literatury pro lepší představení agresivního chování, kterým šikana bezpochyby je. Vymezil jsem jednotlivé pojmy, druhy a příčiny agrese. Vysvětlil jsem, jak poznat šikanu a jaké chování se šikanou nemá nic společného. Uvedl jsem počátky, pokročilá stádia šikany i typologii šikanujícího chování. Vypíchnul jsem možné metody, které slouží k odhalení problémového chování. Také jsem uvedl možná řešení a preventivní opatření, která se již osvědčila v boji proti šikaně na jiných školách a různých institucích.

Druhá část práce se skládá z empirického šetření kvantitativní povahy, při kterém jsem využil formu dotazníkového šetření. Toto šetření jsem provedl na konkrétní základní škole v Plzeňském kraji, která je oblíbená a hojně navštěvovaná žáky od první do deváté třídy. Konkrétní způsoby šetření a podklady jsem projednával s ředitelkou školy, která je dále postoupila svým podřízeným.

Cílem a smyslem mé práce bylo zjistit skutečný stav, zda se šikana vyskytuje na konkrétní základní škole a v jaké formě, ověřit, zda mají žáci přehled o tom, co šikana je a jak se projevuje. Dále jsem se chtěl dozvědět, zda na škole probíhají preventivní opatření proti problémovému chování. Po zjištění skutečného stavu, kdy se potvrdilo, že šikana se na této škole vyskytuje, bude mým dalším cílem učinit potřebné kroky k pomoci dětem, které jsou obětí šikany, a dalším, kteří by se mohli stát případnou obětí šikany na této škole. Dle tvrzení paní ředitelky i výsledků šetření probíhají na škole preventivní opatření proti tomuto chování. Doporučím vedení školy, preventivistovi i výchovným poradcům, aby se hlouběji zabývali tímto problémem a jeho řešením. Poskytnu jim výsledky svého šetření, aby se mohli problémem zabývat podrobněji, a věřím, že se nám společnými silami povede ještě více vytěsnit šikanu z této základní školy. Největším podílem by měli přispět zejména rodiče dětí, které tuto školu navštěvují. Ať se budou zaměstnanci školy snažit sebevíc šikanu vytěsnit, hlavní příčinou tohoto problémového chování jsou různorodé nesoulady v rodinném kruhu. Rodiče by se měli co nejvíce věnovat svým ratolestem a naslouchat jejich problémům a přáním.

Seznam použité literatury

- 1. BENDL, Stanislav.** *Prevence a řešení šikany ve škole.* Vyd. 1. Praha: ISV, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9.
- 2. BOURCET, Stephane.** *Šikana ve škole, na ulici, doma: jak bránit své dítě-- : praktický průvodce pro rodiče, pedagogy a vychovatele.* 1. vyd. Praha: Albatros, 2006. 71 s. ISBN 80-00-01552-8. il.
- 3. FIELD, Evelyn M.** *Jak se bránit šikaně: praktický rádce pro děti, rodiče i učitele.* Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2009. 311 s. ISBN 978-80-249-1176-2. il.
- 4. JANOŠOVÁ, Pavlína.** *Psychologie školní šikany.* Vydání 1. Praha: Grada, 2016. 415 stran. ISBN 978-80-247-2992-3.
- 5. JEDLIČKA, Richard.** *Výchovné problémy s žáky z pohledu hlubinné psychologie.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 246 s. ISBN 978-80-7367-788-6.
- 6. KLIMEŠ, Lumír.** *Slovník cizích slov.* 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. 790 s.
- 7. KOLÁŘ, Michal.** *Bolest šikanování : [cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách].* 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 255 s., příl. ISBN 80-7178-513-X.
- 8. KOLÁŘ, Michal.** *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc.* Vydání 1. Praha: Portál, 1997. 128 s. ISBN 80-7178-123-1.
- 9. KOSEK, Jan.** *Člověk je (ne)tvor společenský : kapitoly ze sociální psychologie.* Vyd.1. Praha: Argo Dokořán, 2004. 253 s. ISBN 80-7203-591-6.
- 10. MARTÍNEK, Zdeněk.** *Agresivita a kriminalita školní mládeže.* 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2015. 190 stran. ISBN 978-80-247-5309-6.
- 11. MOHRING, Werner.** *Zlý jako zvíře?; Biologické a nebiologické úvahy na téma agresivity.* 1. vyd. Praha: Horizont, 1987. 132 s., il.
- 12. PÖTHE, Petr.** *Dítě v ohrožení.* 2. rozš. vyd. Praha: G plus G, 1999. 186 s. ISBN 80-901896-5-2.
- 13. ŘÍČAN, Pavel.** *Agresivita a šikana mezi dětmi : Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí.* 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.
- 14. SMETÁČKOVÁ, Irena.** *Homofobie v žákovských kolektivech : homofobní obtěžování a šikana na základních a středních školách – jak se projevuje a jak se proti ní bránit : doplňkový výukový materiál pro ZŠ a SŠ včetně didaktické aplikace tématu.* Praha: Úřad vlády České republiky, 2009. 54 s. ISBN 978-80-7440-016-2.
- 15. VÁGNEROVÁ, Marie.** *Psychopatologie pro pomáhající profese : variabilita a patologie lidské psychiky.* Vyd.1. Praha: Portál, 1999. 444 s. ISBN 80-7178-214-9.

Seznam grafů

Graf 1 - Šikana znamená	31
Graf 2 - Oběť šikany.....	32
Graf 3 - Setkání se šikanou.....	32
Graf 4 – Místo setkání se šikanou.....	33
Graf 5 – Kdo byl šikanovaný?	34
Graf 6 – Šikana ve vaší škole	35
Graf 7 – V kolika letech jsi byl(a) šikanován(a)?	35
Graf 8 – Projevy šikany.	36
Graf 9 – Řekl(a) jsi o tom někomu?.....	37
Graf 10 – Kdo ti nejvíce pomohl?.....	38
Graf 11 – Strach ze šikany ve škole.	38
Graf 12 – Popis oběti šikany	39
Graf 13 – Znalost agresora.....	40
Graf 14 – Popis agresora.....	40
Graf 15 – Byl agresor potrestán?	41
Graf 16 – Účastnil jsi se šikany?	42
Graf 17 – Prevence šikany	43
Graf 18 – Věk respondentů.....	43
Graf 19 – Pohlaví respondentů.....	44

Přílohy

Příloha č. 1: Dotazník

Dobrý den, jmenuji se Jan Lacko a jsem studentem Specializace v pedagogice MUVS ČVUT v Praze. Rád bych Vás požádal o vyplnění tohoto anonymního dotazníku, který je součástí mé bakalářské práce na téma: „Šikana jako speciální forma agrese na základní škole“.

Dotazník je zcela anonymní, takže se nemusíte vůbec ničeho bát. Nikdo se nikdy nedozví, jak jste odpovídali. Zároveň bude výsledek této analýzy sloužit pro náhled situace na Vaší škole.

Odpovědi označte kolečkem nebo křížkem!

1. Víš, co znamená slovo „šikana“?

- a) ANO, znamená to:
- b) NE

2. Proč se podle tebe někdo stane obětí šikany?

.....

3. Setkal(a) jsi se někdy se šikanou?

- a) ANO
- b) NE

4. Kde jsi se setkal(a) se šikanou?

- a) doma
- b) ve třídě
- c) před školou
- d) na zastávce
- e) v šatně
- f) na záchodě
- g) v jídelně
- h) v tělocvičně
- i) na hřišti
- j) jinde (kde?).....

5. Kdo byl šikanovaný?

- a) já
- b) kamarád(ka)
- c) spolužák(spolužačka)
- d) sourozenec
- e) někdo jiný (kdo?).....

6. Byl(a) jsi někdy šikanován(a) na této škole?

- a) ne
- b) ano, jednou
- c) ano, vícekrát

7. V kolika letech jsi byl(a) šikanován(a)?

v letech

8. Jak se šikana projevovala?

- a) ničení školních pomůcek
- b) poškozování oblečení
- c) fyzické násilí
(sešity, učebnice, tužky apod.)

d) nadávky, výhrůžky, ponižování, zesměšňování

- e) vydírání, brání peněz

f) sexuální obtěžování

- g) úplně jinak (napíš jak)

9. Řekl(a) jsi o tom někomu?

- a) jednomu z rodičů b) někomu z rodiny c) paní učitelce d) paní ředitelce
e) kamarádovi (kamarádce) f) někomu jinému (komu?) g) nikomu

10. Kdo ti nejvíce pomohl?

- a) rodič b) někdo z rodiny c) paní učitelka d) paní ředitelka
e) kamarád (kamarádka) f) někdo jiný (kdo?) g) nikdo

11. Šel (šla) jsi někdy do školy se strachem ze šikany?

- a) ANO b) NE

12. Pokud znáš nějakého žáka, který byl obětí šikany, jak bys ho popsal?

- a) prospěšný v učení b) horší v učení c) bohatý d) chudý e) hezký
f) ošklivý g) jiné barvy pleti h) jiné národnosti i) neznám nikoho, kdo byl šikanován

13. Znal(a) jsi žáka, který šikanoval jiného?

- a) ANO b) NE

14. Jak bys popsal(a) žáka, který šikanoval jiného?

- a) prospěšný v učení b) horší v učení c) bohatý d) chudý e) hezký f) ošklivý
g) jiné barvy pleti h) jiné národnosti

15. Byl žák, který šikanoval jiného žáka, potrestán?

- a) ANO b) NE c) NEVÍM

16. Účastnil(a) jsi se někdy šikany jiného žáka?

- a) nikdy b) jen jednou c) vícekrát (kolikrát?)

17. Měli jste ve škole přednášky, semináře nebo jiné aktivity zaměřené na téma „šikana“?

- a) ANO b) NE

18. Kolik je ti let?

je mi let“

19. Jsi chlapec nebo dívka?

- a) chlapec b) dívka

Mockrát děkuji za Váš čas při vyplňování dotazníku a doufám, že vyhodnocená data budou přínosem pro Vás i Vaši školu. Pěkný den.

Evidence výpůjček

Prohlášení:

Dávám svolení k půjčování této bakalářské práce. Uživatel potvrzuje svým podpisem, že bude tuto práci řádně citovat v seznamu použité literatury.

Jméno a příjmení: Jan Lacko

V Praze dne: 17. 04. 2019

Podpis:

Jméno	Oddělení/ Pracoviště	Datum	Podpis